

Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii: Zkoumání pod drobnohledem

FRANTIŠEK ŠMAHEL

(Komentáři v přílohách přispěli MICHAL DRAGOUN a HANA VLHOVÁ-WÖRNER)

Jiřímu Kuthanovi a Janu Roytovi k jejich životním jubileím

Ad fontem: Ordo v rukopise NK XIV B 15 – Místa kultu – Imitatio Pragae (?) – Reliquiae ostendendae – Festum et processio Corporis Christi – Hudební a jiné doprovodné složky – Konce a dozvuky krumlovské slavnosti – Přílohy: I. Edice textu z rukopisu NK XIV B 15; II. Ordo ostendendarum reliquiarum a rukopis XIV B 15 pohledem kodikologa (Michal Dragoun); III. Dokumentace k ostatkům svatých a relikviářům zmíněným v Ordo; IV. Hymny a zpěvy (Hana Vlhová-Wörner).

Krumlovské procesí završené ukazováním svatých ostatků se v poslední době těší velkému zájmu badatelů. Není ani divu, že tomu tak je, neboť jeho dochované *Ordo* patří k vzácným dokladům inscenovaných devocí.¹ Ve spojitosti s hradní kaplí v Krumlově mu mimo jiné věnovali oprávněnou pozornost i Jiří Kuthan s Janem Roytem.² Ukazování svatých ostatků bylo fenoménem zasahujícím bezmála

1) Tímto označením jsem si vypomohl v eseji pro sborník věnovaný našemu významnému teatrologovi Jaroslavovi Vostrému, kterou jsem nazval *Inszenovaná devoce: krumlovské Ukazování sv. Ostatků z přelomu 14. a 15. století* (v tisku). Předložená studie vznikla z potřeby objasnit si některé sporné předpoklady dosavadního bádání s pomocí běžných prostředků a postupů kritiky pramenů. Za autorskou výpomoc děkuji Haně Vlhové-Wörner a Michalu Dragounovi, upřímné díky patří rovněž Janu Hrdinovi a Robertu Šimůnkovi, kteří mi svými radami a poskytnutými podklady usnadnili heuristiku.

2) Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Hradní kaple v Krumlově jako Sainte-Chapelle*, in: Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, edd. Martin Gaži – Petr Pavelec, České Budějovice 2010, s. 443–454. Je příznačné, že v témže sborníku se procesí věnoval i Robert ŠIMŮNEK, *Český Krumlov v 15. století. Pozdně středověké město jako jeviště sakrální reprezentace*, s. 475–520,

do všech oblastí krumlovského veřejného dění po dobu šedesáti až sedmdesáti let.³ Vedle monograficky zaměřených studií bývá proto *ostensio reliquiarum* oblíbenou součástí pojednání o středověkém Krumlově a zejména o tamějším dvojklášteřu.⁴ Vzhledem k rozsahu i několikerému využití pramene by se mohlo zdát, že vše podstatné už bylo řečeno. Zdání neklame, přesto však v dosavadním poznání zůstaly větší i menší mezery, z nichž některé se pokusím zacelit. Nevyhnu se přitom uvedení dostatečně již známých událostí a okolností, na druhé straně vzhledem k rozsahu studie nebudu moci přihlížet k početným zahraničním analogiím.⁵ Nejprve si musíme přiblížit náš hlavní zdroj poznatků.

Ad fontem: *Ordo* v rukopise NK XIV B 15

Předně je vhodné vyjít z premisy, že krumlovská slavnost Ukazování sv. ostatků, tak jak ji zachycuje či předpisuje *Ordo*, slučuje několik časových, prostorových i liturgických složek. Tyto složky či vrstvy je žádoucí nejprve rozložit a posoudit samostatně, abychom se při jejich zpětné skladbě vyvarovali chybných předpokladů. To nás neuchrání dalších domněnek, následovníci však budou mít k ruce kontrolní zápis jednotlivých operací.

Snad i proto, že *Ordo* je dostupné jednak v původní latinské verzi, jednak ve vcelku spolehlivé parafrázi,⁶ nebyla dosud věnována náležitá pozornost jeho uchování. Rukopis pražské Národní knihovny XIV B 15, v němž se náš pramen nachází,

zde zvláště s. 483–486, a stručněji též Václav BOK, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*, s. 425–442, zde na s. 435.

3) V poslední době hlavní obrysy slavnosti se zřetelem k výtvarným objektům zachytila Kateřina HORNÍČKOVÁ, *In Heaven and on Earth: Church Treasure in Late Medieval Bohemia*, Budapest 2009, s. 127–132. Některé nové poznatky přinesla i rigorózní práce Zlaty GERSDORFOVÉ, která je zatím přístupná pouze na internetu: *Theatrum fidei Crumloviensi. Sakrální prostory Českého Krumlova ve světle slavnosti ukazování ostatků v oktáv svátku Božího Těla* (Filozofická fakulta UK, Praha 2013). Celé dosavadní bádání vděčí za základní a dodnes většinou stále platné poznatky článku gymnaziálního profesora a pozdějšího archiváře vyšebrodského konventu (Františka) Valentina SCHMIDTA OCist (1863–1927), *Das Krummauer Heilthumsfest*, Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen seinen Mitgliedern gewidmet zur Feier des 40jährigen Bestandes, Prag 1902, s. 117–125. Procesí spojeného s *ostensio reliquiarum* se dotýká řada dalších prací, na něž v textu budu odkazovat.

4) Vděčně tu připomínám práce z poslední doby, které mi pomohly dobrat se celkového pohledu. V prvé řadě je to základní studie Heleny SOUKUPOVÉ, *Kláster minoritů a klarisek v Českém Krumlově*, Průzkumy památek 6/2, 1999, s. 69–86 (a další články tohoto čísla), dále zmíněný již sborník z roku 2010 *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, a monografie Roberta ŠIMŮNKY – Romana LAVIČKY, *Páni z Rožmberka 1250–1520. Jižní Čechy ve středověku*, České Budějovice 2011, Anny KUBÍKOVÉ, *Petr I. z Rožmberka a jeho synové*, České Budějovice 2011, a Marty HRADILOVÉ, *K dějinám knihovny minoritů v Českém Krumlově*, Praha 2014, zde s. 30–38 (dějiny dvojklášteřa na pozadí dějin předhusitského města).

5) Pro první orientaci viz základní monografii pro oblast Říše, jejímž autorem je Hartmut KÜHNE, *Ostensio reliquiarum. Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heilthumsweisungen in römisch-deutschen Regnum*, Berlin – New York 2000.

6) Jako první na *Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii* upozornil a ve výtahu jej zpřístupnil Ferdinand TADRA, *Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově v XV. věku*, Časopis Musea království Českého (dále ČMKČ) 54, 1880, s. 432–437. Celý text v původním znění, avšak bez českých proklamací, vydal Joseph NEUWIRTH, *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen I*, Prag 1893, s. 592–595, č. 2.

po stručném záznamu Josefa Truhláře⁷ podrobněji popsal J. M. Klimesch, editor listáře kláštera krumlovských klarisek.⁸ Letmo se pak kodexem zabýval jen F. M. Bartoš,⁹ dílčí paleografickou analýzu jeho hlavní části jsem o 50 let později uveřejnil ve studii o stáří Jana Žižky. Tehdy jsem dospěl k závěru, že základní text rukopisu, tj. minoritské Kalendarium, pochází až z let 1368–1369, čímž je také zhruba dáno datum a quo pro *Ordo ostendendarum reliquiarum*.¹⁰

Právě zmíněnému textu jsem se tehdy nevěnoval, což bylo nyní třeba napravit. Při zběžném průzkumu se mi zdálo, že písemný zápis instrukce nevykazuje průkazné znaky výrazně mladší doby vzniku. Jelikož se však tato domněnka rozcházela s míněním části dosavadní literatury i s některými historickými okolnostmi, které připouštějí dataci do doby o dvacet až třicet let mladší, požádal jsem o kontrolní dobrozdání osvědčeného kodikologa Michala Dragouna. Jeho vyjádření jsem shledal natolik závažným, že je s jeho laskavým svolením přetiskuji v příloze. Na tomto místě proto stačí uvést jeho závěrečné shrnutí, podle něhož „starší část rukopisu XIV B 15 (ff. 1–138) byla napsána nejpозději v roce 1367. *Ordo* a zápis na fol. 142r v poslední složce jsou o málo mladší, ale vznikly nejspíše v roce 1369, eventuálně blízko tomuto datu.“¹¹

Teprve koncem minulého století vyšlo díky Jiřině Psíkové najevo, že mezi opisy dlouho postrádané první pamětní knihy (*Liber magistralis conventus antiquus 1651*) se na fol. 25r–26r nalézají i přepis námi zkoumané instrukce či řádu.¹² Kopista měl k dispozici pouze neúplný text, nejspíše samotný originál, z čehož plyne, že již v jeho době počáteční list v rukopisu s dnešní signaturou NK XIV B 15 chyběl. Jelikož titul v předloze nenalezl, kopista ho nahradil naznačením obsahu: *Ratione processionis cum Sancta Cruce Altovado quondam ad nos Crumloviam*. Také z počátku textu nebyl příliš moudrý, a proto si ho upravil po svém: Zbytek první věty vynechal a začátek věty následující upravil tím, že adverbium *Principaliter* nahradil substantivem *Principal*. Čtyři proklamace v češtině a němčině zcela vypustil, z čehož lze vyvodit, že paměť o předhusitském procesi v samotném klášteře zcela zapadla. Závěrečnou pasáž nepochopil, a proto ji nahradil nepřípadnou větou: *Sequitur solennitas Sanctissimae Trinitatis*. Až na drobná, zřejmě záměrná opomenutí některých slov a slovních spojení je jinak přepis dosti přesný.

7) Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur* II, Pragae 1906, s. 285, č. 2454 (zde také přesné latinské označení: *Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii in festo corporis Chr. cum proclamationibus bohemicis et germanicis*).

8) *Urkunden- und Regestenbuch des ehemaligen Klarissinen-Klosters in Krummau*, ed. Johannes Matthäus KLIMESCH, Prag 1904, s. 33–34.

9) František Michálek BARTOŠ, *Nové zprávy o Žižkovi a jeho rodině*, Jihočeský sborník historický 5, 1932, s. 40–42.

10) František ŠMAHEL, *Záhady dvou Žižků a Žižkova věku*, Husitský Tábor 3, 1980, s. 5–50, zde s. 37–39.

11) Podrobné zdůvodnění viz v příloze II. *Ordo ostendendarum reliquiarum* a rukopis XIV B 15 pohledem kodikologa (Michal Dragoun).

12) Jiřina Psíková, *Ještě k listinám fondu Minorité Český Krumlov*, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 309–312 (zde s. 312). *Liber magistralis I.* je uložen ve Státním oblastním archivu v Třeboni, fond Minorité Český Krumlov, přírůstek 22/96. Fotografie opisu pro Jana Hrdinu pořídil pan Jakub Kaiseršat z téhož archivu.

Jsmo teprve na začátku rozpravy a již je zřejmé, že máme po ruce značně spolehlivou dataci, která nedovoluje větší časový posun směrem nahoru či dolů. Tento korektiv bude závazným i pro jiné možné přístupy. Například vsuvkám v národních jazycích věnovalo pozornost již více autorů. Významný germanista Ernst Schwarz v krumlovské němčině shledal znaky bavorského dialektu, dataci našeho pramene se však nezabýval. Starou češtinou výzev k uctívání svatých ostatků se ve své netištěné práci zabýval plzeňský bohemista, který ji zařadil do let 1380–1410.¹³ Nové světlo vnesla do této otázky Hildegard Boková, která porovnávala jednak obě jazykové verze výzev, jednak němčinu výzev a jiných soudobých písemností lokálního původu. Obě verze paralelních výzev podle ní vznikly na sobě nezávisle, nejde tudíž o překlad jedné z druhé, což dokládají změny věcného či lexikálního druhu. Vedle předpokládaných znaků bavorského nářečí se v krumlovských textech vyskytují stopy tzv. střední němčiny.¹⁴

Pro dataci textu se ukázal zavádějícím latinský závěr písemnosti s „klauzulí“ z buly papeže Urbana (Ordo 133–142).¹⁵ Ferdinand Tadra tento závěr vypustil, takže nemusel řešit otázku, o kterého papeže Urbana šlo.¹⁶ Joseph Neuwirth sice uvedené místo otiskl, ke zmínce o bule však poznámku nepřipojil.¹⁷ To zřejmě nezmátlo Valentina Schmidta, který rozpoznal, že jde o citaci z třetího paragrafu buly papeže Urbana IV. z roku 1264 začínající slovem *Transiturus*.¹⁸ Na Urbana VI. (1378–1389), pokud je mi známo, pomýšlela pouze Zlata Gersdorfová, která vyslovila domněnku, že na základě jeho buly udělil pražský arcibiskup Jan z Jenštejna odpustky česko-krumlovskému kostelu.¹⁹

V *Ordo* předchází tomuto závěrečnému odstavci zmínka o zpovědnících, kteří na základě zvláštní milosti příslušného biskupa mají právo rozhřešit věřící v případech vyhrazených pouze hlavě diecéze (Ordo 130–132). Zprvu jsem tuto zmínku považoval za vítanou indikaci datace vzniku pramene. Zatím lze totiž doložit, že teprve 18. března 1400 udělil pražský arcibiskup a papežský legát Václav Králík z Buřenic kvardiánovi minoritského konventu v Krumlově a dále též věčnému kaplanovi hradní kaple tamtéž právo určit a pověřit šest vhodných kněží, světských i řeholních, zpovídat věřící, a to jak v hradní kapli, farním kostele a v klášteře, tak na jiném místě.²⁰ Z těchto šesti zpovědníků pouze tři měli být kvardiánem a kapla-

13) Srov. Ernst Schwarz, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer I. Böhmen*, München 1965, s. 414, údaj zkoumání doc. Jaromíra Spala uvádí Hildegard Boková, *Ein Denkmal kirchlicher Gebrauchsliteratur des 14. Jh. aus Krumau (Sprachanalyse)*, Acta Universitatis Carolinae – Philologica 3, Germanistica Pragensia XI, Praha 1983, s. 36.

14) H. Boková, *Ein Denkmal kirchlicher Gebrauchsliteratur*, s. 37–41.

15) Text dodatečně nazvaný *Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii* budu dále označovat podle řádků v připojené edici. Edice v příloze má usnadnit kontrolu citací, nemá tudíž ambici nahrazovat vcelku postačující dosavadní zpřístupnění pramene.

16) F. Tadra, *Ukazování sv. ostatků* (ČMKČ 1880), s. 437.

17) J. Neuwirth, *Geschichte der bildenden Kunst III*, s. 595.

18) V. Schmid, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 120, s odkazem na Magnum Bullarium Romanum I, 121f.

19) Z. Gersdorfová, *Theatrum fidei Crumloviensi*, s. 41–42.

20) Listinu arcibiskupa Olbrama z 18. března 1400 vydal J. M. Klimesch, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 100–102, č. 44. Klíčové místo na s. 101 uvádím in extenso: *Volumus autem quod ex dictis sex*

nem určení pro případy vyhrazené pouze arcibiskupovi a jeho vikářům *in spiritualibus*. O které případy šlo, negativně vyplývá z omezení pro zbývající tři zpovědníky, které se podle církevního práva vztahovalo na žhářství, lichvu, držení cizích věcí a poškození církevního zboží.²¹ Snad právě tato okolnost, ač to přímo neuvedl, přiměla Valentina Schmidta, autora zatím nejlepší studie o našem tématu, položit *Ordo* do počátku 15. století.²² Nyní však v souladu s datací písemného záznamu *Ordo* do konce šedesátých let 14. století musíme mít za to, že buď mohla existovat starší obdobná privilegia, anebo že souhlas ke zpovědi ve vyhrazených případech dával ad hoc osobně přítomný světicí biskup.

Ani pozdní datace instrukce by ovšem nebyla směrodatnou pro samotné ukazování svatých ostatků, které bylo staršího data. Literatura vesměs udává poměrně široké časové rozmezí let 1356–1417, tj. od první zmínky v pramenech až po dramatickou epizodu na krumlovském hradě 17. června 1417, k níž se později dostaneme.²³ Bez ohledu na upřesněnou dataci písemné instrukce je na místě se ptát, zda ukazování relikvií bylo v Krumlově od samého počátku spjato s procesím na svátek Božího těla.²⁴ S touto otázkou jsou spojeny další, na které je rovněž třeba hledat odpověď.

Místa kultu

Zlata Gersdorfová ve stopách Roberta Šimůnka nazvala předhusitský rožmberský Krumlov *Theatrum fidei*.²⁵ Toto slovní spojení v sobě případně zahrnuje jak jeviště aktérů, tak hlediště pasivních diváků, prostých i vznešených věřících. Nejstarším místem kultu v Krumlově byl farní kostel sv. Víta, který snad mohl stát již za pánů z Krumlova, tedy před rokem 1302. Podle jiných znalců byl kostel založen teprve ve druhé čtvrtině 14. století, čemuž by odpovídala skutečnost, že jméno prvního

presbiteris pro huiusmodi confessione audienda positus et locatis tres presbiteri, qui per dictos qwardiam et perpetuum cappellanum fuerint specialiter nominati et designati, generaliter in omnibus casibus nobis a jure reservatis ipsis confitentes possint absolvere; alii vero tres presbiteri in dictis similiter omnibus casibus absolvere poterint preter casus infra scriptos, videlicet incendii, usurarum, retentionis rei aliene, lesionis bonorum ecclesiasticorum, quos pro nobis et nostris in spiritualibus vicariis specialiter reservamus.

21) V tomto ohledu byla směrodatná *Statuta provincialia* arcibiskupa Arnošta z Pardubic z listopadu 1349, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, edd. Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2002, XIII, s. 115–168, zde zvláště kap. 79–81. Mimo jiné je zde ustanovení o *Casus reservatos auctoritati Summi Pontificis vel episcopi* (kap. 79) a o kazatelích z řad dominikánů a minoritů (kap. 80).

22) V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 122.

23) Srov. H. BOKOVÁ, *Ein Denkmal kirchlicher Gebrauchsliteratur*, s. 36, podle níž však rukopis pochází ještě ze 14. století. Shodné rozmezí udávají J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 449, i V. BOK, *Příspěvky k literární kultuře*, s. 435. K poslednímu aktu ceremonie ukazování svatých ostatků zevrubně již V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 122–123.

24) Iniciativa tu byla na straně vrchnosti a církevních institucí. O jinde již doložených laických bratrstvech není v předhusitském Krumlově žádná zmínka. Pro srovnání s velkými městy viz Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 16–18.

25) R. ŠIMŮNEK, *Český Krumlov v 15. století*, s. 485; Z. GERSDORFOVÁ, *Theatrum fidei Crumloviensi*.

krumlovského faráře je známo až z listiny z 18. října 1336.²⁶ Farní kostel zprvu nebyl příliš výstavný, neboť v letech 1407–1410 došlo k jeho rozsáhlé přestavbě.²⁷

Existence hradní kaple sv. Jiří je spolehlivě doložena třemi odpustkovými listinami již roku 1334.²⁸ Její velké chvíle přijdou na konci 14. století, kdy byla častým místem svčení kleriků²⁹ a kdy také, jak později uslyšíme, získala další odpustky díky relikvii nad jiné vzácné, totiž zakrvavené roušce Panny Marie. Již nejstarší odpustky se vztahovaly i na dobrodince špitálu sv. Jošta v podhradí. Časem na hradě přibyla další menší, zjevně však architektonicky působivá kaple.³⁰ Také při špitálu byla kaple či spíše kostelík zasvěcený sv. Joštovi. Jeho duchovní správu od roku 1347 zajišťoval plebán od sv. Víta.³¹

Z uvedených odpustkových listin tří biskupů, kteří v roce 1334 vyšli vstříc žádosti Petra I. z Rožmberka, vychází najevo, že odpustky byly zdrojem příjmu hradní kaple, špitálu a následně i jiných krumlovských svatyň od samého počátku jejich existence. Jelikož Petr I. si odpustky vyžádal i od biskupa řezenské diecéze, svědčí to o jeho promyšleném, širě koncipovaném záměru.³² Všichni, kteří by navštívili a almužnou přispěli hradní kapli nebo špitálu ve výroční den jejich založení a dále v uvedených svátcích a osmi dnech bezprostředně následujících, získali čtyřicetidenní odpustky. Mezi dvaceti vyjmenovanými svátky nechybí ani svátek Božího těla. Je to nejranější stopa svátku, který má v našem příběhu prvořadou roli.

Petr I. z Rožmberka učinil krátce před svou smrtí 14. října 1347 řadu pořízeních ve prospěch města Krumlova, tamějšího špitálu a mimo jiné i farního kostela sv. Víta, která jako by nahrazovala jeho závět.³³ Z těchto listin je zvláště pozor-

26) Více k tomu Josef HEJNIC, *K zakládací listině českokrumlovského kostela*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 44–47, a dále mj. A. KUBÍKOVÁ, *Petr I. z Rožmberka*, s. 96. Podle sdělení Roberta Šimůnka jsou počátky farního kostela nejasné, byť Krumlov liturgické centrum musel mít již ve 13. století.

27) Tak nejnověji Roman LAVIČKA, *Pozdně gotické kostely na rožmberském panství*, České Budějovice 2013, s. 154–156, zde také starší literatura. K přestavbě Týž, *Kostel sv. Víta v Českém Krumlově ve světle smlouvy z roku 1407*, in: Žena ve člu. Sborník Hany J. Hlaváčkové, Praha 2007, s. 345–270, a dále Anna KUBÍKOVÁ, *K nejstarší historii českokrumlovského chrámu sv. Víta*, Výběr: Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 34, 1997, s. 118–121.

28) K počátkům hradní kaple sv. Jiří viz Daniel ŠNEJD – Petr PAVELEC, *K stavebnímu vývoji českokrumlovského horního hradu*, in: Český Krumlov. Od rezidenčního města, s. 79, a J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 444.

29) Viz Eva DOLEŽALOVÁ, *Svěčenci pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010, tab. 6 na s. 96–97 a 100–101.

30) Objevné o ni J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 444–446.

31) Výslovně se tak praví v nadační listině Petra I. z Rožmberka a jeho ženy Kateřiny z 15. června 1347. Listina vydána v *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I*, edd. Valentin SCHMIDT – Alois PICHA, Prag 1908–1910, s. 15–17, č. 80. Počáteční období špitálu osvětlují listiny, na něž upozornila Anna KUBÍKOVÁ, *Českokrumlovský špitál a kostel sv. Jošta*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 104–110, zde zvláště s. 104–105.

32) Dvě z těchto listin ve výtahu vydal Josef EMLER, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV*, Praha 1892, s. 36, č. 105 (listina Jana IV. z Dražic), a s. 849, č. 2178 (listina řezenského biskupa Mikuláše). Stručný regest třetí odpustkové listiny minority Přibyslava, titulárního světícího biskupa z města Betléma (Sadoronensis, jinak de Satoria) otištěn v *Urkundenbuch der Stadt Krummau I*, s. 12, č. 65–67.

33) Příznačné je, že i v řádných testamentech nejstarších Rožmberků byly odkazy v prvé řadě určeny církevním institucím. Viz k tomu Miroslav TRUC, *Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století*, Sborník archivních prací 22/1, 1972, s. 109–110.

hodné obdarování kostela sv. Víta, kterým Petr I. spolu s manželkou Kateřinou pamatovali na spásu duší svých i svých předků. Nadání umožnilo, aby vedle faráře byli při kostele tři další kněží. Zatímco farář měl řadu povinností v hradní kapli, ostatní kněží zajišťovali duchovní správu v místním špitálu, kde koncem 14. století narostl počet míst na dvě desítky.³⁴ Mluví se tu také o kapli sv. Václava nad místním rožmberským mlýnem.³⁵ Ani touto zřejmě novou fundací ještě nebyla kultovní síť v předhusitském Krumlově dokončena.

Asi nebude daleko od pravdy, když intenzivní péči o rožmberské patronátní kostely a kláštery připíšeme i hlubší zbožnosti paní Kateřiny. Ta měla velkou oporu v synovi Petrovi II. (1326–1384), který byl již v šestnácti letech kanovníkem pasovským a krátce nato i olomouckým (1343) a řezenským (1344). Svoji církevní dráhu Petr završil roku 1355, kdy se stal proboštem významné kapituly u Všech svatých na Pražském hradě. V literatuře se často setkáváme s tím, že rožmberský Krumlov v mezích daných možností napodoboval Prahu císaře Karla IV.³⁶ Pokud tomu tak vskutku vědomě bylo, náleží nemalá zásluha tomuto štědrému příznivci církve na rozsáhlých statcích vlastního rodu.³⁷

Podle historických zápisků v nekrologiích krumlovského dvojkláštera minoritů a klarisek založila oba konventy Kateřina z Rožmberka³⁸ spolu se svými čtyřmi syny již v jubilejním roce 1350. V úvodu nekrologií dále stojí, že v roce 1357 minorité převzali místo do svého držení a že o rok později klášter s kostelem Božího těla a slavné Panny Marie vysvětil sarajský biskup, rovněž minorita, doktor Albert.³⁹ Zápis dále připomíná řádovou kapitulu, která se zde konala v roce 1361, během níž sestry řádu sv. Kláry slavnostně vstoupily do kláštera pro ně již vybudovaného (*ad monasterium eis constructum*).⁴⁰ Právní platnosti v souladu s kanonickým právem nabyla fundace dvěma listinami papeže Inocence VI. z 6. dubna 1358. V první dostali bratři Petr, Jošt, Oldřich a Jan z Rožmberka souhlas se založením

34) Podle A. KUBÍKOVÉ, *Českokrumlovský špitál*, s. 104.

35) *Urkundenbuch der Stadt Krummau I*, s. 20–22, č. 84. Překlad této a dalších několika listin nalezneme v přílohách stati Petra PAVELCE, *Počátky hradu a města*, in: *Český Krumlov. Od rezidenčního města*, s. 52–56.

36) O vzoru Prahy v této souvislosti mimo jiné mluví K. HORNÍČKOVÁ, *In Heaven and on Earth*, s. 127 aj. Více k tomu ještě níže.

37) Výstižný portrét tohoto preláta podal Jaroslav KADLEC, *Petr II. z Rožmberka*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971 (= Sborník věnovaný Bohumilu Rybovi), s. 89–98.

38) V literatuře se její rodový původ uvádí různě. Jako Kateřinu Pruschenkovou ze Stettenberka ji identifikovala Anna KUBÍKOVÁ, *K původu druhé manželky Petra I. z Rožmberka, paní Kateřiny*, in: *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka I*, edd. Jiří Mikulec – Miloslav Polívka, Praha 2007, s. 112–117, jistě pochybnosti k její domněnce však vyslovila M. HRADILOVÁ, *K dějinám knihovny*, s. 33, pozn. 128. Sám bych přikládal důvěru listině z 1. srpna 1464, která jako matku čtyř bratří z Rožmberka zmiňuje „Katherine de Sawnberg“. V rejstříku je tato lokalita identifikována jako Schau(e)mberg. Viz *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, ed. Mathias PANGERL, Wien 1865 (= *Fontes rerum austriacarum II/23*), č. 244, s. 303, a rejstřík s. 458–459. Dále cituji jako FRA II/23.

39) Jde o titulární biskupství v historickém městě Saraj, dnes Zarew na Volze. Za upozornění děkuji Janu Hrdinovi.

40) Oba zápisy otiskl již Josef EMLER, *Dvě nekrologia krumlovská*, *Věstník Královské české společnosti nauk* 1887, č. 11, s. 198, znovu pak J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 1, č. I, a s. 10, č. II. Sarajský biskup Albert byl v téže době světicím biskupem pražským.

krumlovského kláštera klarisek pro abatyši a dvanáct sester. Papež současně pověřil provinciála česko-polské řádové provincie, aby pro konvent určil vhodné místo. V druhé listině z téhož dne Inocenc VI. povolil zmíněnému provinciálovi a jmenovaným čtyřem bratřím z Rožmberka obsadit jeden z obou příštích krumlovských klášterů dvanácti řeholníky řádu menších bratří sv. Františka.⁴¹

Zatímco oba předchozí dokumenty se dochovaly v originálním vyhotovení, další listinu papeže Inocence VI. z 12. února 1359 její vydavatel znal jen z opisu.⁴² K nemalému údivu se z ní dovídáme, že do kostela sester řádu sv. Kláry *de novo canonice fundati, constructi atque dotati* již proudí zvláště ve svátku Božího těla a v týdnu následujícím množstvím věřících. Aby jich bylo ještě více, papež udělil všem kajícím a těm, kteří se vyzpovídají a kteří v určených dnech navštíví řečený kostel, odpustky na jeden rok a čtyřicet dní. Z textu dále plyne, že velký počet věřících kostel na svátek Božího těla a v následujícím oktávu navštívil ještě dříve, než kanonický souhlas s fundací do Krumlova došel.⁴³ Jde však o běžnou formuli, s níž se setkáváme i v jiných obdobných žádostech a které předpokládají stav *in futuro*. Ve skutečnosti sestry klarisky slavnostně převzaly klášter až při provinciální synodě minoritů o svátku Božího těla roku 1361.⁴⁴ Na rozdíl od obou dochovaných listin, kde je Petr II. označen jen jako *clericus*, v mladší písemnosti vystupuje již jako probošt kostela Všech svatých na Pražském hradě. To samo o sobě snad nehraje větší roli, více je na pováženu stav klášterního areálu v roce kanonické fundace.⁴⁵

Prostor, který byl pro dvojklášter určen, se nalézal ve východní části Nového Města.⁴⁶ Nejprve přišla na řadu stavba kostela s věžičkou, na který se z jižní strany napojila malá budova konventu s křížovou chodbou. Na severní straně se postupně přistavoval ženský klášter s nezbytnými provozními prostory. Každý konvent měl samostatnou zahradu. Krátce před rokem 1390 byl ke klášteru připojen dům dcery Petra I. Anny z Lipé († 1388), která ho po své smrti určila za obydlí zbož-

41) *Urkunden- und Regestenbuch*, ed. J. M. KLIMESCH, s. 36–39, č. V–VI; dále *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia* II. 1352–1362, ed. J. B. NOVÁK, Pragae 1907, s. 290–291, č. 741–742.

42) Viz Jiřina PSÍKOVÁ, *Nově nalezené listiny fondu Minoritů Český Krumlov*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 195. Listina má v tomto fondu v SOA Třeboň č. 3.

43) *Urkunden- und Regestenbuch*, ed. J. M. KLIMESCH, s. 42, č. VIII, text listiny však potvrzuje záznam ve vatikánských registrech, viz MVB II, s. 350–351, č. 880–881.

44) *Urkunden- und Regestenbuch*, ed. J. M. KLIMESCH, s. 1, č. I, a s. 10, č. II: *Item LXI° in die Corporis Christi fuit celebratum capitulum provinciale ibi; infra idem capitulum sorores ordinis s. Clare ad monasterium eis constructum cum magna sollempnitate intraverunt*.

45) Shody ve stylizaci částí protokolů byly pro papežské odpustkové listiny téže kategorie běžné, její protokol také odpovídá čtvrté skupině podle klasifikace Jana HRDINY, *Papežské odpustkové listiny pro duchovenské instituce pražské a olomoucké diecéze (1197–1342)*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 205–220, zde zvláště s. 211–212 (protokol) a 215–216 (typ *ecclesiam visitantibus*). Cenné poznatky přináší též studie Evy DOLEŽALOVÉ, Jana HRDINY, Františka ŠMAHELA a Zdeňka UHLÍŘE, *The Reception and Criticism in the Late Medieval Czech Lands*, in: *Promissory Notes on the Treasury of Merits. Indulgences in Late Medieval Europe*, ed. R. N. Swanson, Leiden – Boston 2006, s. 101–145.

46) O stavebním vývoji klášterního komplexu v jeho raném stadiu zevrubně pojednala H. SOUKUPOVÁ, *Klášter minoritů a klarisek*, zde zvláště s. 69–73, k místnímu jménu Nové Město a jeho vztahu k Latránu Jiří VESELÝ, *Vznik českokrumlovského městského osídlení a jeho další rozvoj do poloviny 16. století*, in: *Český Krumlov. Od rezidenčního města*, s. 101–130, zde s. 126.

ným pannám a vdovám, z nichž se staly sestry terciářky.⁴⁷ Počáteční architektura všech těchto staveb byla dosti prostá, s výjimkou kněžiště se sakristií a kapitulní síně minoritů měly jejich vnitřní prostory ploché stropy bez klenby. Zaklenutá kapitulní síň s patrovým kněžištěm však byla zřejmě postavena až v devadesátých letech 14. století, kdy Jan I. z Rožmberka odkázal ve dvou částkách 40 kop grošů s výslovným určením pro stavby minoritského kláštera.⁴⁸ Podle nedávných stavebních průzkumů měly dřevěné stropy jak kapitulní síň konventu klarisek, tak křížová chodba kláštera terciářek.⁴⁹ Zvláštností minoritského kláštera byla dvoulodní dispozice ambitu přiléhajícího ke kostelu.⁵⁰ Vcelku lze mít za to, že celý komplex mohl po dokončení první stavební etapy plně sloužit svému účelu v posledním desetiletí 14. století.⁵¹

Přes počáteční provizorní podobu a chudou vnitřní výzdobu konventu, která ostatně odpovídala minoritské řeholi, měli krumlovští bratři k dispozici bohatou knihovnu. Její základ tvořil soubor zhruba třiceti rukopisů, které konventu velkoryse věnoval Petr II. z Rožmberka. Některé další kodexy liturgické povahy byly na zakázku opsány ve městě nebo přímo v klášteře. Knihovna, která se ještě před rokem 1420 dosti rozrostla, nejspíše sloužila i klariskám. Lze tak soudit podle několika rukopisů s překlady biblických knih do němčiny a s nábožensko-vzdělávacími spisy v témže jazyce.⁵² Naproti tomu ojedinělý rukopis s českými texty nasvědčuje, že minorité lidu kázali především německy. Pokud tomu tak bylo, jako čeští kazatelé a *proclamatores* při slavnosti Ukazování sv. ostatků působili světšší duchovní od sv. Víta.

Imitatio Pragae (?)

Padesátá léta 14. století obohatila náboženský život v Krumlově nejen založením dvojklášteře, ale i nově získanými ostatky svatých a zvýšenou úctou těla Božího. S obojím je spjata řada opomenutých souvislostí a otázek, které se sotva podaří v této stati zcela objasnit. Dva nečekaně velké a významné soubory ostatků svatých

47) Její odkaz z roku 1375 vydal J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 66–69, č. 22. Srov. též přehledný článek Věry MAŠKOVÉ, *Počátky minoritského a klariského kláštera v Českém Krumlově*, in: *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310–1380*, Český Krumlov 1996, s. 56–60, a nověji M. HRADILOVÁ, *K dějinám knihovny minoritů*, s. 39–35; k freskám srov. Petr PAVELEC, *Středověká nástěnná malba v Českém Krumlově*, in: *Český Krumlov. Od rezidenčního města*, s. 371–424, zde s. 401.

48) *Urkunden- und Regestenbuch*, ed. J. M. KLIMESCH, s. 88, č. 31.

49) Další podrobnosti uvádějí R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 101.

50) Více k tomu H. SOUKUPOVÁ, *Klášter minoritů a klarisek*, s. 77, a plán za s. 70. Speciálně třemi ambity krumlovského kláštera se zabývá Martina KUDLÍKOVÁ, *Křížové chodby konventů minoritů, klarisek a bekyn v Českém Krumlově v období středověku. Proměny „výzdoby“ a proměny funkce*, in: *Františkánský kontext teologického a filosofického myšlení*, ed. Petr Hlaváček et al., Praha 2012, s. 240–259, zde zvl. s. 249–250.

51) Dokončení klášterního areálu do poslední čtvrtiny 14. století klade zejména Roman LAVIČKA, *Kapitulní síň – kaple sv. Wolfganga minoritského kláštera v Českém Krumlově*, in: *Český Krumlov. Od rezidenčního města*, s. 455–474, zde s. 457.

52) Stačí odkázat na zevrubný výklad v uvedené knize M. HRADILOVÉ, *K dějinám knihovny minoritů*, zde zvláště s. 43–63.

od října 1354 do května následujícího roku obohatily církevní instituce v rožmberské doméně. První soubor vznikl přičiněním paní Kateřiny z Rožmberka a jejích synů Petra, Jošta, Oldřicha a Jana, kteří to spolu s Tobiášem z Bechyně dosvědčili v listině zpečetěné 5. října 1354 v Krumlově. Listina také potvrzuje pravost relikvií, ať již byly darovány římským a českým králem Karlem IV., uherským králem Ludvíkem I. Velikým, anebo akvilejským patriarchou Mikulášem či pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic. Některé z nich údajně jmenovaní králové a hodnostáři vlastnoručně vyjmuli z hrobů světců a světic, jiné byly jimi přímo nalezeny a papežskými bulami potvrzeny. Zbývající relikvie byly Rožmberky získány od opata římského kláštera sv. Praxedy, od jeho kolegy v Albano a dále též od sakristiánů katedrály v Praze a v Bamberku.⁵³

Hledáme-li, za jakých okolností se tak stalo, pak nám nemůže ujít spojitost s obdobnými, avšak významnějšími akty, jimiž sám Karel IV. obdaroval metropolitní kostel a jiné církevní instituce. Zvláště tu přicházejí v úvahu dva soubory relikvií, které Karel získal při své cestě německými zeměmi od srpna 1354 do února následujícího roku. Bohatou dokumentací k oběma zásilkám tu není třeba podrobně rozebírat, neboť můžeme odkázat na rozsáhlou literaturu.⁵⁴ Karel IV. jako přední dárců relikvií ostatně v rožmberské listině z 5. října 1354 (A) vystupuje.

Nelze přitom ztrácet ze zřetele, že vztahy mezi Rožmberky a Karlem IV. byly v první polovině padesátých let dosti turbulentní.⁵⁵ Právě Karlovy dary některých relikvií mohly být Rožmberky vnímány jako gesto usmíření před římskou jízdou za císařskou korunou, které se Jošt spolu s bratrem Janem zúčastnil. Zatímco mladší Jan byl spolu s císařem svědkem krvavého konfliktu v Pise, Jošt jako hlava rodu pospíchal do Čech.⁵⁶ V Krumlově ho již 20. května dosvědčuje listina, v níž spolu s bratrem Petrem II. a dobře nám již známým Tobiášem z Bechyně potvrzuje pravost relikvií

53) Listinu, kterou označíme jako (A), vydal M. PANGERL, FRA II/23, s. 111–113, č. 104. V listině stojí: *videlicet monasterii sancte Braxedis et abbate Albanensem civitatis Romane*. V Albano Laziale byli ve 14. století usazeni řeholníci řádu sv. Františka, kteří spravovali tamější kostel sv. Pankráce (dnešní katedrála). Otázkou proto je, zda tu nejde o záměnu s klášterem sv. Albana v Mohuči, z něhož Karel IV. získal řadu relikvií, některé dokonce před rokem 1355.

54) Věcné poučení podal již Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, Praha 21892, s. 27–31, základní dokumenty vydali Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*, Praha 1903, s. 19–54, zde také v poznámkách otištěny darovací a jiné listiny. Z nejnovější literatury srov. zejména vynikající dvě práce základní povahy, a to knihu Kateřiny KUBÍNOVÉ, *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*, Praha 2006, s. 223–237, 291–298, a studii Karla OTAVSKÉHO, *Der Prager Domschatz unter Karl IV. im Lichte der Quellen. Ein Sonderfall unter spätmittelalterlichen Kirchenschätzen*, in: ... das Heilige sichtbar machen. Domschätze in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft, hg. von Ulrike Wendlan, Halle (Salle) 2010, s. 181–236. K dílčí skupině relikvií viz dále studii Michala ŠROŇKA, *The Veil of the Virgin Mary. Relics in the Conflict Between Roman Catholics and Utraquists in Bohemia in the 14th and 15th Centuries*, *Umění* 57, 2009, s. 118–139. Nejnověji zde mohou uvést i rozsáhlou monografii Martina BAUCHA, *Divina favente clemencia. Auserwählung, Frömmigkeit und Heilsvermittlung in der Herrschaftspraxis Kaiser Karl IV.*, Köln – Weimar – Wien 2015.

55) Podrobně k tomu Robert ŠIMŮNEK, *Karel IV. a páni z Rožmberka v 50. letech 14. století. Rituály moci a hledání modu vivendi*, *Husitský Tábor* 17, 2012, s. 69–103.

56) Odvolávám se tu na Josefa ŠUSTU, *Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*, Praha 1948 (= *České dějiny II/4*), s. 229–230 a 406–407. O rožmberském odboji nověji Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české IVa. 1310–1402*, Praha – Litomyšl 2003, s. 327–330.

darovaných Václavovi, faráři v Bošilci.⁵⁷ K této listině, kterou na rozdíl od předchozí z 5. října 1354 označíme B, se ještě vrátíme. Dříve se však musíme vyrovnat s domněnkou Martina Baucha, že obě listiny (A i B) patří k rožmberským falzům.⁵⁸

Martina Baucha především zaujala data obou listin. Pokud by listina A s datem 5. října 1354 byla pravá, dostala by se do rozporu s itinerářem cesty Karla IV. za císařskou korunou. Podle svědectví Jana Porty z Annonay si Karel při své napůl utajené návštěvě Říma v noci z 3. na 4. dubna 1355 odnesl mnoho ostatků, které mimo jiné získal darem od kláštera při bazilice sv. Praxedy.⁵⁹ Jak by tedy mohla Kateřina z Rožmberka již 5. října předešlého roku mít ve svém držení relikvie, které byly získány nejen od opata uvedeného kláštera, ale i od jeho kolegy z „albánského“ kláštera? Kdyby listina A byla jen omylem datována o rok dříve, pak by zase bylo obtížné vysvětlit, proč by bratři z Rožmberka spolu s Tobiášem z Bechyně nejprve v listině B dosvědčili pravost relikvií věnovaných faráři v Bošilci, z nichž některé mohly být zřejmě od dříve získaných ostatků odděleny. Kromě toho je podle Martina Baucha třeba vzít v potaz, že ostatky sv. Tomáše Akvinského bylo možné získat až po otevření jeho hrobu v roce 1368.

Začněme s poslední výhradou. Sám její autor připouští, že cirkulace částeczek z těla zmíněného světce není zcela vyloučena. A jestliže oprávněně můžeme předpokládat, že naprostá většina relikvií byla zbožným nebo zjištěným podvodem, pak tato námitka neobstojí. Pokud jde o samotné obdarování, povšimněme si nejprve, že v listině A i B Karel IV. vystupuje jako římský a český král, z čehož plyne, že k darovacímu aktu došlo před jeho římskou cestou. Kromě toho, jak již víme, Karel IV. není v listinách uveden jako jediný dárcce. Pokud vyjmenované ostatky nebyly vyjmuty z hrobu světců přímo jmenovanými velmoži, stalo se tak jednak opaty římských klášterů, jednak sakristiány katedrálních kostelů v Praze a v Bamberku. Zvláště římský klášter sv. Praxedy byl proslulý bohatstvím svých relikvií, proto nelze pominout možnost, že se jedna (nebo několik) z nich dostala do rožmberského držení jinou cestou, ne-li dokonce zakoupením.

Výčet ostatků v listině A je tak obsáhlý, že vedle výslovně zmíněné relikviářové desky v podobě křišťálové růže byly uloženy i v jiných ostensoriích, monstrancích či tzv. plenářích. K výrobě těchto vzácných zlatnických děl bylo třeba delší doby, takže již z tohoto důvodu nepřicházely v úvahu ostatky, jež Karel IV. získal při své první římské jízdě. Relikviářovou desku máme doloženu i jinými prameny,⁶⁰ takže

57) Listinu (B) vydal Bedřich MENDL, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* VI/1 (1355–1363), Praha 1928, č. 36, s. 25–26.

58) Martin BAUCH, *Einbinden – Belohnen – Stärken. Über echte und vermeintliche Reliquienschenkungen Kaiser Karls IV.*, in: *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter* (14.–16. Jahrhundert), hg. von Eva Schlottheuber – Hubertus Seibert, München 2013, s. 79–111 (zde s. 103–108). Na tuto studii mne postupně upozornili Robert Šimůnek a Jan Hrdina. Se zahanbením dodávám, že jsem Bauchův výklad přehlédl, i když mám v témže sborníku úvodní studii.

59) Podrobně k programu Karlovy návštěvy Říma před jeho korunovací Kateřina KUBÍNOVÁ, *Imitatio Romae*, s. 110 a 119–120.

60) Stojí za povšimnutí, že listina A se v originálu dochovala ve fondu Minoritě Český Krumlov, z čehož plyne, že se do kláštera dostala spolu s relikviářovou deskou. Originální listina byla dlouho známa jen z opisu. Viz k tomu J. Psíková, *Ještě k listinám fondu*, s. 309, kde odkazy na starší edice a literaturu.

by bylo s podivem, kdyby její původ bylo třeba pojistit falzem, nota bene za Oldřicha II. z Rožmberka, kdy se krumlovská procesí již dávno nekonala. V listině B se již nemluví o opatech a sakristiánech. Srovnáním obou listin lze snadno zjistit, že šlo o dva rozdílné soubory, byť některé položky mohly být společné. Zda tyto shodné ostatky vznikly dodatečným dělením, nelze zjistit. V každém případě se Rožmberkům podařilo shromáždit impozantní celek relikvií, pro něž nechali vyrobit zvláštní ostensoria různých tvarů.

Jestliže jsme si již ověřili nepravděpodobnost údajných falz obou rožmberských listin,⁶¹ můžeme se vrátit k přerušnému výkladu. Jistě nepochybně, když iniciativu a roli prostředníka na pražském dvoře přiznáme kanovníkovi Petru II. z Rožmberka, zvláště poté, co se roku 1355 stal proboštem kapituly Všech svatých na Pražském hradě. Větší zásluhy, pokud jde o rožmberské relikvie, si však zřejmě získal jeho švagr Tobiáš (Dobeš) z Bechyně seděním na Kamenici († 1359), manžel dcery Petra I. z Rožmberka neznámého jména, který patřil k družině mladého Karla IV. Byl to také pan Tobiáš z Bechyně, který Karlovi v listopadu 1349 přivezl jako dar uherského krále Ludvíka kousek ubrusu z Kristovy Poslední večeře.⁶² V lednu 1350 pan Tobiáš pobýval v Avignonu jako *ambassiator regis Romanorum*, kde mimo jiné v zastoupení Karla IV. požádal o zvláštní odpustky pro ty, kteří v pražské katedrále na Zelený čtvrtek uctí tuto relikvii. Sám se zde projevil jako příkladně zbožný muž starající se o spásu svou i svých příbuzných, neboť 16. ledna získal příslib odpustků pro kapli, kterou mínil v Kamenici založit.⁶³

Možná se někdy v budoucnu podaří vystopovat cesty některých dalších rožmberských relikvií. Valentin Schmidt, vynikající znalec místních poměrů, vyslovil domněnku, že se některé relikvie mohly do Krumlova dostat jako dar vzácných hostů, kteří od 2. dubna do 7. května 1351 přebývali spolu s králem Karlem IV. a jeho dvorem v Českých Budějovicích.⁶⁴ Jmenovitě měl na mysli rakouského vévodu Albrechta a akvilejského patriarchu Mikuláše, nevlastního králova bratra.⁶⁵ Za povšimnutí stojí, že patriarcha Mikuláš vydal v říjnu a listopadu 1354 několik svědectví o darech relikvií římskému a českému králi Karlovi IV., a že tudíž byl v samém středu horečného získávání svatých ostatků.⁶⁶

61) Obě listiny také nevykazují žádné podezřelé formální znaky, a to jak z hlediska látky a formulí listin, tak i z hlediska zpečetění. Oporou mi tu byly studie M. TRUCE, *Rožmberské listiny* (viz výše pozn. 33) a *Rožmberské pečeti XIV. století*, Jihočeský sborník historický 27, 1959, s. 1–11.

62) Srov. již V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, s. 17. Touto cestou se mohly dostat do Čech i další relikvie darované králem Ludvíkem. Podle V. SCHMIDTA, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 117, byla k získání relikvií dobrá příležitost při sňatku Karla IV. s Annou Svidnickou 27. května 1353 v Budíně.

63) Žádost Karla IV. z 3. února 1350 otištěna v MVB I. 1342–1352, ed. Ladislav KLICMAN, Pragae 1903, s. 657, č. 1224, žádost Tobiáše z Bechyně, v níž se zmiňuje původ relikvie, MVB II, s. 74–75, č. 174.

64) V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 117.

65) Srov. *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*, ed. Alfons HUBER, Innsbruck 1877, s. 109, Mai 1. Účast některého z Rožmberků se mi nepodařilo doložit, což se vztahuje i na jiné Karlovy listiny vydané v Českých Budějovicích.

66) Listy in extenso otiskl A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Chrámový poklad*, s. 38, pozn. 4, s. 42, pozn. 4 a s. 43, pozn. 1. Srov. též Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK, *Archiv pražské Metropolitní kapituly 1. Katalog listin a listů z doby předhusitské (- 1419)*, Praha 1956, s. 83–84, č. 275, 280 a 281. K oběma velmožům ve vztahu k našemu tématu M. BAUCH, *Divina favente clemencia*, podle rejstříku.

Podivuhodný je především počet bezmála 150 relikvií, který obě darovací listiny z let 1354–1355 zaznamenávají. V první z nich s datem 5. října 1354 (A) je u deseti relikvií určeno, o jaký pozůstatek jde, u většiny (66) však nikoli. V případě druhé listiny z 20. května 1355 (B) je poměr 22 ku 49. Jména zastoupených světic a světců se velmi často překrývají, což napovídá, že některé relikvie vznikly oddělením nepatrných částíček nebo dílů z ostatků certifikovaných jako památky původní. Darovací listina B byla určena Václavovi z Miličina († 1401), tehdy faráři v Bošilci, pro tamější kostel. Byl to nesporně vzácný projev přízně tomuto přednímu notáři, či dokonce již rožmberskému kancléři. Zda zvláštní monstrance, kterou na své náklady pro ostatky pořídil, s ním později putovala na lépe dotované fary do Blanice a Bavorova, se lze jen domnívat.⁶⁷ Pro koho byla první listina (A) určena, v ní není uvedeno. Směrodatné však je, že se dochovala v cisterciáckém klášteře ve Vyším Brodě. Šlo o rodovou nekropoli, což napovídá, že Rožmberkové chtěli být na věčné časy blízko ostatkům Páně, mučedníků i jiných světic a světců, které se jim podařilo získat.

Ani v jednom z nejstarších rožmberských soupisů relikvií se nemluví o jejich ukázování či vystavování, i když se s ním mlčky počítalo. Aby svaté ostatky mohly plnit svoji liturgickou, ochrannou i přímluvnou funkci, musely být alespoň o některých svátcích na očích všem. Praha jako rezidenční sídlo římského a českého krále šla v tomto ohledu příkladem. Říšské svátostiny včetně hrotu kopí sv. Mořice s hřebem Páně a kousku dřeva z Kristova kříže Karel nechal na Novém Městě pražském vystavit bezprostředně poté, co je na počátku roku 1350 získal. Téhož roku Karel obdržel od papeže Klementa VI. povolení ke každoročnímu *ostensio reliquiarum*. Větší, a tudíž významnější prezentace byly pořádány při pražském kostele jednou za sedm let, později za tři roky. Netrvalo dlouho a papež Karlovým přičiněním schválil zavedení dvou nových svátků v pražské arcidiecézi, jeden k počtě Kopí a hřebů Páně (*Festum lancee et clavium*) v pátek po druhé neděli velikonoční a druhý na památku Přinesení ostatků (*Allacio reliquiarum*) v oktávu svátku sv. Štěpána. První *ostensio* na Dobytčím trhu bylo slavností říšskou, druhé, svatovítské, pak českou.⁶⁸

Koho jiného než právě mocné Rožmberky by nelákalo Karla a Prahu následovat či napodobit? Není divu, že Jaromír Homolka, známý svým mimořádným citem pro hlubší významové souvislosti lucemburského umění, tu vytušil možnou inspiraci. Již kolem roku 1360 nebo krátce před ním, vždy v den Božího těla, byly podle něho v Krumlově konány velké poutě spojené s procesím a slavnostním ukazováním četných ostatků včetně šlojíře (*peplum*) Panny Marie. „Rožmberkové těmito okázalými slavnostmi zjevně napodobovali pražské ukazování říšských svátostí a klenotů.“⁶⁹ A jelikož i jiní dějepisci umění považují pražské slavnosti za pravděpodobný

67) Notářskou kariéru Václava z Miličina vysledoval M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 124–127, jeho curriculum působivé podal R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 151–152.

68) Odkazují tu na podrobný a spolehlivý výklad K. KUBÍNOVÉ, *Imitatio Romae*, s. 224–237, kde další početná literatura.

69) Šlo přitom nejen o napodobování pražské dvorní kultury, ale snad i o jakousi konkurenci. Viz Jaromír HOMOLKA, *Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica – Monographia LV, Praha 1974, s. 73–74. J. Homolka na tuto souvislost znovu upozornil ve stati *Umělecké řemeslo v době posledních Přemyslovců*, in: *Umění doby posledních Přemyslovců*, Praha 1982, s. 121–157, zde s. 135. O napodobování ze širšího hlediska Robert ŠIMŮNEK,

vzor pro krumlovské *Ostensio reliquiarum*,⁷⁰ budeme se touto možností zabývat. Dříve je však třeba vyčlenit z početného souboru shromážděných relikvií ty, které byly podle dochované, byť neúplné instrukce skutečně ukazovány.

Na první pohled by se mohlo zdát, že při tak velkém počtu relikvií byly mnohé z nich uloženy v levných přenosných schránkách. Tak tomu skutečně v některých případech mohlo být, neměli bychom však přehlížet, že v řadě případů šlo o politicky motivované dary, které musely být náležitě reprezentativní. Kromě toho jeden drahocenný relikviář mohl skrývat a často také skrýval více svatých ostatků. Lze proto předpokládat, že již v druhé polovině padesátých let bylo možné četné, nově získané rožmberské relikvie veřejně ukazovat a uctívat. Doklady nad jiné výmluvně poskytují právě drahocenné relikviáře, které vypočítává *Ordo*.

Reliquiae ostendendae

Instrukce (*Ordo*), kterou se nyní začneme zabývat, zmiňuje jednak svaté ostatky, jednak relikviáře, v nichž byly tyto pamětihodnosti uloženy. Pokud se u ostatků světců neuvádějí jejich schránky, vztahují se zmínky i na ně, neboť uctívání relikvií bez náležité schránky bylo podle církevního práva nepřijatelné.⁷¹ Budeme přitom přihlížet i k dalším pramenům, pouze však k těm, které přinášejí doplňující nebo odlišné informace. Jako formu uložení ostatků *Ordo* uvádí *crux a duas monstrancias tabulas*. Ačkoli relikviář někdy mohl mít podobu takto označované ozdobné prosklené schránky (*monstrancia pro reliquiis*), v našem případě tomu tak není. *Ordo* totiž tuto monstranci v běžném slova smyslu odlišuje od dvou „tabulí k ukazování“ jejím účelem, tj. jako *monstranciam cum hostia sacra* (*Ordo* 2–3). Zatím jedinou přijatelnou analogií tabulové monstrance české provenience uchovává The Walters Art Gallery v Baltimoru. Relikviářová statueta z let 1347–1349

(1) Relikviářová statueta Bolesného Krista s třemi anděly. Praha 1347–1349, dnes v Baltimore, The Walters Art Gallery. Převzato z Karel IV. *Císař z boží milosti*, ed. J. FAJT, s. 152.

Adelige Repräsentation durch Nachahmung. Der landesherrliche Hof als Vorbild, in: *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen*, s. 231–260 (zde také další literatura).

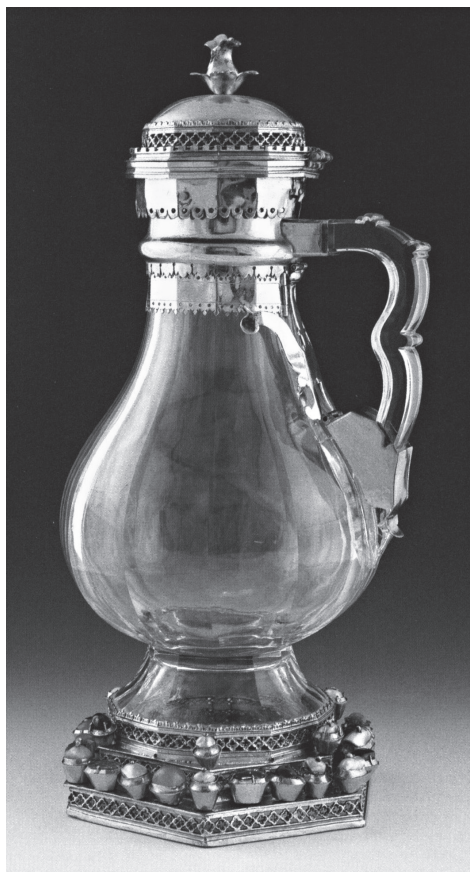
70) J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 449.

71) Viz M. BAUCH, *Divina favente clemencia*, s. 306, pozn. 123, kde další odkazy na prameny a literaturu.

má podobu podélné desky sloužící jako podstavec pro postavu Bolestného Krista mezi křížem a sloupem, u něhož byl uvázán při bičování, a pro sošky tří klečících andělů. Nápis jednoznačně určuje objednavatele: *Hanc monstranciam cum spina chorone Domini Dns Iohannes Olomuczensis episcopus preparari fecit*. Jako schránka pro částčku dřeva z Kristova kříže sloužilo ostensorium ve formě vimperku v rukou středové figurky anděla. Drobné relikvie však byly původně uloženy i v kříži a ve sloupu.⁷² Fotografie klame, jde o poměrně malý předmět s rozměry 20,3 × 11,4 cm a s výškou 29,3 cm. Pokud by tato relikviářová statueta byla ukázována širší veřejnosti, bylo by ji zřejmě třeba zvedat do výše a ukazovat na všechny strany (obr. 1).

Jinou formu relikviáře *Ordo* nezmiňuje, v odpustkové listině arcibiskupa Jana z Jenštejna vydané 19. června 1394 na žádost Jindřicha z Rožmberka se však v souvislosti s pietně uchovávanými svatými ostatky praví, že jsou uloženy *in monstranciis et aliis vasis ad hoc aptis*.⁷³ O monstranci byla také již dříve řeč v listině z 20. května 1355 pro faráře v Bošilci.⁷⁴ Představu o jedné z těchto nádob vítaně poskytuje relikviářová schránka v podobě křišťálového džbánu, do níž Karel IV. nechal umístit ubrus pána Ježíše Krista (*mensale domini ihu xpi*) darovaný uherským králem Ludvíkem Velikým. Původní džbán Karel IV. údajně získal v Paříži, v Praze byl adaptován pro liturgické účely (obr. 2).⁷⁵ Víme již, že drahocenný ubrus z plátna a hedvábí přivezl z Uher pro Karla IV. pan Tobiáš z Bechyně seděním na Kamenici, který část z této relikvie odštíhl pro své rožmberské příbuzné. I tak Karlovi zbyl ještě velký kus o rozměrech 76 × 122 cm.

Tak zvaná ostensoria pro uchovávání relikvií měla různé tvary podle potřeb

(2) Relikviářový džbán s ubrusem ze stolu Poslední večeře Páně, Paříž před 1350, pokladnice katedrály sv. Víta, inv. č. HS 3357 (K 33), HS 3686 (K 359). Převzato z *Karel IV. Císař z boží milosti*, ed. J. FAJT, s. 154.

72) Viz katalogové heslo Karla OTAVSKÉHO, in: *Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*, ed. Jiří Fajt, Praha 2006, s. 152–153, č. 41.

73) *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, č. 386, s. 112.

74) RBM VI/1, s. 25, č. 36.

75) Viz katalogové heslo Barbary Drake BOEHM, in: *Karel IV. Císař z boží milosti*, s. 153–154, č. 42.

(3) Tzv. Kříž Záviše z Falkenštejna, cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě.

me za podrobný popis památky.⁷⁶ V křížení svislého a dolního příčného břevna je ve vyhloubeném otvoru uložena částice dřeva z Kristova kříže, snad dostatečně veliká, aby odpovídala specifikaci *in magna quantitate* (Ordo 42). S jistotou naopak nevíme, zda k více než 24 ostatkům, které byly původně v kříži umístěny, rovněž náležel trn z Kristovy koruny (*spina*) a kousek roušky, kterou byly Kristovi údajně zavázány oči (*sudarium*).

V seznamu svezných klenotů, relikviářů a liturgických předmětů, jež byly na krumlovském hradě sepsány 4. března 1418, mimo jiné figuruje *krziss zlaty*

a možností zadavatelů.⁷⁶ V našem případě by *vasa* jako ostensorium byla nejspíše určena pro roušku a šlojír (*peplum*) Panny Marie, o nichž se záhy zmíníme. Musíme však mít na paměti, že množství svatých ostatků odpovídala i varieta relikviářů. Každá ze tří pražských roušek Panny Marie byla například uložena v relikviáři odlišného tvaru.⁷⁷

Instrukce v *Ordo* předpisuje prezentaci svatých ostatků ve čtyřech etapách (*proclamaciones*). Během první *prelati crucem auream, in qua preciosum lignum sancte crucis in magna quantitate continetur, spinam et sudarium Christi coaptent ad ostendendum populo* (Ordo 41–43). S náležitou opatrností lze připustit, že šlo o dvouramenný tzv. Závišův kříž, jednu z nejcenějších středověkých drahocenností na české půdě (obr. 3). Nejspíše na základě staršího povědomí o tom, že tento patriarchální kříž byl před svou dosti zásadní proměnou v sedmdesátých letech 18. století nošen v procesích, Valentin Schmidt nadhodil možnost jeho využití i při krumlovské slavnosti Ukazování svatých ostatků.⁷⁸ Závišův kříž spojil s tímto ceremonielem i Jaromír Homolka, jemuž vděčí-

76) Jen ilustrativně uvádím ciborium z Massenhausenu, viz *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, ed. Ferdinand SEIBT, München 1978, obr. 108; ostensorium z pokladu císařského dómu viz *Die Parler und der schöne Stil 1350–1400*. Band 1, Köln 1978, s. 111; křišťálový džbán polské královny Hedviky, viz *Die Parler*. Band 3, s. 168.

77) Základní údaje čerpám z uvedené studie K. OTAVSKÉHO, *Der Prager Domschatz*, zvláště s. 198–199 a 209–211. Nověji viz M. ŠRONĚK, *The Veil of the Virgin Mary*, s. 119–121, obr. 1–3.

78) V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 118.

79) J. HOMOLKA, *Umělecké řemeslo*, s. 133–136, zde také starší literatura.

s boziem drzewem a s kameniczkiem w truhlici slonové okované.⁸⁰ Právě nákladná schránka napovídá, že by skutečně mohlo jít o Závišův kříž, který bylo třeba každoročně pro námi sledovanou slavnost z Vyššího Brodu do Krumlova a zpět přenášet. Týž vzácný kříž se do cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě ke konci roku 1462 znovu vrátil,⁸¹ jak jednoznačně dosvědčuje listina z 1. srpna 1464: *Item magnam crucem auream, quam legavit dominus Zawissius.*⁸² Výrazem „kameníček“ v seznamu z března 1418 se nepochybně myslí *lapis sepulchri domini* v soupisu darovaných relikvií z roku 1354.⁸³ I tento poutnický suvenýr byl nejspíše doplňkově ukazován v rámci první proklamace.

Při druhé prezentaci došlo na ubrus z Poslední večeře Páně. Vzhledem k tomu, že náš hlavní pramen zná vedle monstrance pro hostii a právě zmíněného kříže pouze *duas monstrancias tabulas argenteas deauratas* (Ordo 5), lze oprávněně předpokládat, že v jedné z nich bylo uchováváno i *Mensale domini*. Celkem s jistotou lze mít za to, že tu je míněna *tabula ... in modum rose cristalline*, kterou paní Kateřina z Rožmberka se svými syny pořídila pro darované ostatky před 5. říjnem 1354.⁸⁴ Skutečně také táž listina o pár řádků dále výslovně uvádí, že v kříži, *quam angelus stans supra tabulam tenet*, je uložena částka ubrusu z Poslední večeře Páně. Jestliže se znovu podíváme na fotografii relikviářové statuity Bolesného Krista z Baltimoru, dokážeme si zhruba představit, jak první rožmberská *tabula* mohla vypadat. Soška anděla držícího kříž přitom asi nespočívala přímo na desce, nýbrž vystupovala z křišťálové růže ozdobené navíc perlami, jak se dozvídáme ze zástavního úpisu z 27. června 1469.⁸⁵

Z listiny vydané 5. října 1354 navíc plyne, že na stejné tabuli byly ještě dvě další vzácné relikvie: *Item dens sancti Johannis Baptiste, quem eiusdem sancti ymago stans supra tabulam tenet. Iden dens sancti Wenceslay, quem eciam ymago ipsius tenet in manu.*⁸⁶ Podrobnější popis téže památky přináší zmíněný již zástavní úpis, který vyšebrodský opat Tomáš vystavil 27. června 1469 pro zlatníka Hanse Felbera z Kuffern: *ein silbreine toffel neben vnd ynne vergolt mit einer rosen darinne parillen vnd mit haitumb gefast, auch oben darauff an dem ort sand Johannis pild vergolt, der hat sand Johannis zand yn der handt, vnd in der mitte ein engel mit ainem kreutzlein darinne nichtz, vnd ist an dem fuess zuprochen. Vnd an dem andern art ist sand Wentzla pild mit einem silbrein teschlein, darinne dann stet ein schwartzer adler, stet auf zwain vergolten leben, wigt als ains vnd twainzig markch silber.*⁸⁷ Pokud se nemýlíme, sv. Václav stál na dvou zlatých lvech a opíral se o štít s černou orlicí. V druhé ruce držel schránku se zubem, jak tomu bylo v případě sošky sv. Jana umístěné z druhé strany anděla s křížem, který asi svou výškou dominoval celému sousoší.

80) Seznam vydán v *Urkundenbuch des ehemaligen Cistensierstiftes Goldenkron in Böhmen*, ed. Matthias PANGERL, Wien 1872 (= *Fontes rerum austriacarum* II/37), s. 381 (dále cituji jako FRA II/37).

81) FRA II/23, s. 300.

82) FRA II/23, s. 302.

83) FRA II/23, s. 111 (= A).

84) FRA II/23, s. 111.

85) FRA II/23, s. 319.

86) FRA II/23, s. 111.

87) FRA II/23, s. 320.

Nyní již také víme, že tato relikviářová „tabule“ uchovávala zub sv. Jana Křtitele, který, jak je nyní vhodné dodat, byl ukazován v posledním, čtvrtém sledu, a to spolu se zuby sv. Petra apoštola a sv. Mikuláše (Ordo 89–90). Obě naposled uvedené relikvie byly buď součástí stejné tabule, anebo měly vlastní ostensorium. To nedokážeme zodpovědět, neboť soupis z 5. října 1354 obsahuje jen neurčité zmínky o ostatcích obou světců.⁸⁸ Zbývá nám třetí *proclamacio*, při němž byly ukazovány dva ostatky, jednak svaté roucho, *w nyzto gest Maria, Matka bozie Ihesu Christa, swého syna piestowala*, jednak *šlojieř w nyemzto gest v Weliky patek pod krzizem stála*.⁸⁹ A protože zatím vstoupila do příběhu ukazování jen jedna monstrancová tabule, očekávali bychom, že druhá ukrývala obě vzácné relikvie kultu Panny Marie.

Tentokrát nás však očekávání zklame, což překvapuje o to více, že v pramenu výslovně stojí *Alia [tabula] cum ymagine sancte Marie Magdalene et duobus angelis ipsam ymaginem tenentes, totum de argento et deaurato* (Ordo 8–9). Existenci této druhé „tabule“ potvrzují pouze pozdní dokumenty rožmberské provenience. Soupis zastavených klenotů a relikvií, které se v roce 1462 vrátily klášteru ve Vyšším Brodě, uvádí na čtvrtém místě: *Item tabula swate Marzie Magdaleny dwanadczt hrziwen a osm lottuow*.⁹⁰ Z toho lze vyvodit, že rovněž tato tabule byla předchozích 39 let v zástavě u rakouských pánů z Wallsee, což dosvědčuje i další listina, kterou 1. srpna 1464 vystavil vyšebrodský opat Tomáš. Poprvé je zde řečeno, že stříbrná a pozlacená tabule skrývala vlasy Máří Magdaleny.⁹¹ O pět let později se týž relikviář dostal znovu do zástavy. Zlatník Hans Felber z Kuffarn, o němž jsme již slyšeli, popis upřesnil následovně: *Auch mer ein silbreine vergolte taffel mit sand Maria Magdalena pilde yn der mitt vnd an yedem art zwen engel auch vergolt, wigt dreytzehen markch vnd zwoy loth*.⁹² Není třeba velké představivosti, aby nám vyvstala před očima další relikviářová statueta s převýšenou postavou světice uprostřed a s dvěma anděly po stranách. Spolu s baltimorskou relikviářovou statuetou je již třetím obdobným artefaktem v řadě, přičemž všechny tři vznikly zhruba ve stejném období kolem roku 1350. Asi nebudeme daleko od pravdy, když se budeme domnívat, že šlo o vyhledávanou novinku pražských zlatnických dílen.

Zvláštní ostensorium pro roušku a šlojír Panny Marie se mi nepodařilo zjistit. Pouze hypoteticky lze mít za to, že tuto roli mohla plnit některá z „monstrancí“ v soupise relikvií shromážděných v roce 1418 na krumlovském hradu. Do oka padnou zejména dvě: *Item monstranczie welika strziebrna pozlacena s krzistaly a s obrazky Matky Bozie y naprzedy y nazad pod krzistaly. ... Item monstrancie s druhé strany gesto gest obraz Matky Bozy s obrazem na lonye*.⁹³ Obě mariánské relikvie byly však příliš cenné, aby se takto vytratily do neznáma. Zdá se, že právě mariánský kult neměl zprvu v Krumlově dostatečnou oporu v podobě posvátných relikvií,

88) FRA II/23, s. 111–112.

89) F. TADRA, *Ukazování sv. ostatků* (ČMKČ 1880), s. 436.

90) FRA II/23, s. 300–301.

91) FRA II/23, s. 302.

92) FRA II/23, s. 320.

93) FRA II/37, s. 382. Ze srovnávacího hlediska je třeba vzít v potaz formy ostensorií z pokladu pražského kostela, které publikovali již A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Chrámový poklad*, tabulové přílohy 39–42. Nověji srov. též K. OTAVSKÝ, *Der Prager Domschatz*, s. 209–210.

a to navzdory zasvěcení klášterního kostela. Bylo tomu tak na rozdíl od Prahy, kde na počátku padesátých let 14. století byly již uctívány dva šlojíře, tj. závoje Panny Marie, jeden starší zkropený Kristovou krví (*peplum cruentatum*), druhý mladší nezkravený, který Karel IV. získal roku 1354 v Trevíru. Do třetice císař v roce 1368 dovezl z Říma třetí roušku (loktuši), do níž údajně Matka Boží zahalila bok syna visícího na kříži.⁹⁴

Trevírská rouška se díky odpustkovému privilegii papeže Inocence VI. z roku 1354 těšila zvláštní úctě, která vzrostla v roce 1390, kdy Bonifác IX. zkrátil interval vystavování relikvie ze sedmi let na tři, zatímco odpustky byly zvýšeny ze tří na pět let. Mezitím došlo k záměně trevírské relikvie za římskou, a to nespíše z emočních důvodů.⁹⁵ Původní zkravený pražský šlojíř a římská rouška byly kromě toho ukazovány každoročně na Novém Městě a v katedrále, jak dokládají dva soudobé seznamy s pořadím ukazovaných ostatků.⁹⁶ Vše nasvědčuje, že rožmberský Krumlov nechtěl zůstat stranou narůstající úcty k Panně Marii. Jeden zřejmě nevelký kousek z roušky Panny Marie (*de peplo b. Marie virg.*) uvádí již seznam relikvií postoupený Václavovi z Miličina, faráři v Bošilci, 20. května 1355,⁹⁷ zatím však nelze říci, zda jde o stejné *peplum*, které bylo obdařeno zvláštními odpustky bulou papeže Bonifáce IX. z 12. července 1399.

Odpustky si pro svoji hradní kapli Panny Marie, Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha vyžádal pan Jindřich z Rožmberka, a to na základě úcty, které se v Krumlově a okolí těšilo ukazování šlojíře Panny Marie. Podle papežské listiny šlo o *peplum, quod dicta virgo Maria stans sub cruce in suo sacratissimo capite tenebat, et in quo signa sacratissimi sanguinis ex aperto lancea latere eiusdem Domini nostri Jesu Christi in ipsa cruce pendentis effusi manifeste apparent*. Nelze přehlédnout, že místo dvou až tří pražských relikvií Krumlovu postačila jedna, která však současně plnila roli roušky a Kristovou krví poznamenané loktuše ve smyslu *peplum cruentatum*. Bula udělovala odpustky po dobu sedmi let a sedmi kvadragen (280 dní) všem kajcníkům a věřícím, kteří se po zpovědi zúčastní ukazování uvedené relikvie o všech mariánských svátcích a navíc o svátcích Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha.

O oktávu Božího těla se v odpustkové listině z 12. července 1399 nic nepraví, z toho však ještě neplyne, že by právě toto *peplum* bylo při výroční slavnosti Ukazování svatých ostatků opomenuto. Tato slavnost byla totiž, jak si toho ještě povšimneme, nadána zvláštními odpustky k oběma milostivým létům. V roce 1390 papežské odpustky čítaly tři roky a tři kvadrageny, v lednu 1401 k nim přibýly další odpustky v rozsahu odpovídajícím návštěvě Božího hrobu ve Svaté zemi.⁹⁸ I když

94) Rouškami Panny Marie se v poslední době zabývala K. KUBÍNOVÁ, *Imitatio Romae*, zvláště s. 232–235, v širším chronologickém rámci téma viz Michal ŠRONĚK, *Karel IV., Jan Rokycana a šlojíř nejistý*, in: Zbožnost středověku, ed. Martin Nodl, Praha 2007 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 6), s. 79–110, a Týž, *The Veil of the Virgin Mary*, s. 118–139.

95) M. ŠRONĚK, *Karel IV., Jan Rokycana a šlojíř nejistý*, s. 82.

96) Oba seznamy zpřístupnila K. KUBÍNOVÁ, *Imitatio Romae*, s. 291–298.

97) RBM VI/1, s. 25–26, č. 36.

98) *Urkundenbuch der Stadt Krummou I*, s. 103, č. 363.

počtem dvanácti odpustkových privilegií z let 1389–1404 rožmberský Krumlov převýšil samotnou Prahu,⁹⁹ přece jen papežská milost spjatá s úctou k *peplum* měla v církevní politice rodu mimořádné místo již proto, že jejím dějištěm byla hradní kaple, jejíž původní dedikace sv. Jiří byla později rozšířena na Pannu Marii, Máří Magdalenu a sv. Vojtěcha. Spolu s *peplum cruentatum*, jehož odezvu lze vysledovat v soudobé deskové malbě vyšebrodské provenience, se v Krumlově těšilo zvláštní úctě *imago virginis Marie gloriose*.¹⁰⁰

Odběhli jsme od tématu, vraťme se znovu k mariánským relikviím, které byly lidu předváděny ve třetím sledu krumlovské slavnosti Ukazování svatých ostatků. Pokud byla roušce Panny Marie prokazována tak veliká úcta, muselo jít o viditelný ostatek, který si dokážeme představit v nějaké průhledné křišťálové váze podobné džbánů, v němž byl uložen ubrus z Poslední večeře Páně věnovaný uherským králem Karlu IV. (obr. 2). Větší potíž máme však s rouchem, v kterém Panna Maria *swého syna piestowala*. V nejstarších krumlovských soupisech se totiž vyskytuje jen jakýsi díl *de palio b. Elisabeth, in quo filium suum s. Johannem Baptistam in prognata baiolavit ac matrem Dei salutando fuit amplexa*.¹⁰¹ Právě *peplum* Panny Marie asi bylo pro zbožnou paní Kateřinu natolik vzácnou relikvií, že ji chtěla stále mít ve své blízkosti. Po její smrti (po 1355) už relikvie v kapli zůstala a koncem století se stala středem pozornosti. Jde pouze o domněnku, proto musíme počítat s tím, že se některé akvizice svatých ostatků nepodaří v rožmberských písemnostech zachytit. I tak lze mít za to, že hradní *peplum* bylo nejpozději od milostivého roku 1400 součástí kolekce svatých ostatků, jež byly uctívány po procesí v oktávu Božího těla. Získáváme tak další indicii o narůstající podpoře i popularitě krumlovské slavnosti. I když záplavu udělených odpustků v době pontifikátu Bonifáce IX. (1389–1404) lze vysvětlit finančními potřebami římského papeže v době vrcholícího schismatu, přece jen šlo o mimořádné milosti, které umožnily krumlovskému *Ostensio reliquiarum* zajistit větší ceremoniální okázalost a masovou účast poutníků.

Na závěr této kapitoly jsem ponechal otázku, jakým způsobem byly relikvie v procesí nošeny. Krumlovské *Ordo* předepisovalo, aby v čele průvodu šli nejméně tři ministranti s dobře znějícími zvonky a činely,¹⁰² s nimiž měli vyvolávat všeobec-

99) Započítáme-li však Prahu s Vyšehradem, Břevnovem a Zbraslaví, bylo to minimálně 23 odpustků. Vycházím tu z pojednání Jana HRDINY, *Papežské odpustkové listiny pro země středovýchodní Evropy za pontifikátu Bonifáce IX. (1389–1404). Pokus o kvantitativní srovnání*, in: *Zbožnost středověku*, s. 35–59, zde zvláště s. 56–57 s mapou zachycující počet odpustků udělených lokalitám v českých zemích. Podle Hrdiny byl počet rožmberských indulgencí zjevným „projevem zeměpanské suverenity v sakrální rovině“. Nedávno však Jan Hrdina své poznatky upřesnil ve studii *Papal Indulgences During the Era of the Great Western Schism (1378–1417) and the Cultural Foundation of their Reception in Central Europe*, in: *Processes of Cultural Exchange in Central Europe 1200–1800*, ed. Veronika Čapšká, Opava 2014, s. 345–387.

100) Na popularitu Mariiny roušky v soudobé literatuře a deskové malbě upozornil M. ŠRONĚK, *Karel IV., Jan Rokycana a šlojř nejistý*, s. 83–89. Ke krumlovským kaplím a k tamějším památkám mariánského kultu nověji J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 446–447.

101) Pozoruhodné je, že stejnou relikvií nalezneme jak v seznamu z 5. října 1354 (FRA II/23, s. 111, č. 104), tak v soupise relikvií pro faru v Bošilci z 20. května 1355 (*Urkundenbuch der Stadt Krummau I*, s. 25, č. 36).

102) *Ordo* uvádí *tres pueri cum nolis et cymbalis bene sonantibus* (Ordo 15). *Slovník středověké latiny v českých zemích I. A–C*, Praha 1987, s. 1017, jako první význam slova do češtiny překládá „bici hudební

nou pozornost. Hned za nimi následovali *quatuor viri religiosi et principaliores*, a to *cum archa, in qua reliquie principales recondite sunt et que populo ostendi debuerint* (Ordo 17–18). O povozu či koni se tu nemluví, archa byla tedy zřejmě v procesí nesená. Jistě byla poměrně těžká, a proto se asi její nosiči střídali. A jelikož další čtyři muži se symboly evangelistů¹⁰³ nesli nebesa nad svátostí oltářní, sami řeholníci jako nosiči nestačili a při tomto čestném úkonu pomáhali místní konšelé nebo hradní služebníci. Se značnou pravděpodobností tak byl nosičů třeba dvojnásobný počet, aby se při dlouhé trase procesí mohli vystřídat.

Jak asi *archa* mohla vyhlížet? Z více významů ve Slovníku středověké latiny nejvíce vyhovuje „skříň, truhla, schránka“, jinak také *armarium*.¹⁰⁴ Proslulost získala zejména otáčivá Svatá skříň (Grande Chasse) v pařížské Sainte Chapelle, ta však zůstávala na místě.¹⁰⁵ Poněkud nesrozumitelné je místo, kde v Ordo stojí, *que monstrancia ponatur super calicem cum aliis reliquiis, videlicet cruce aurea, ... et duas monstrancias tabulas ...* (Ordo 3–5), neboť ze souvislosti plyne, že by mělo jít

(4) Procesí Božího těla během kostnického koncilu. Vyobrazení z tzv. „leningradského“ rukopisu Kroniky kostnického koncilu Ulricha Richentalu. Praha, Národní knihovna, VII A 18, fol. 9r.

nástroj, puklice“. Představu o žácích – ministrantech zvonících v čele procesí dává faksimile kostnického rukopisu Richentalovy Kroniky, viz Ulrich Richental. *Das Konzil von Konstanz*, Starnberg – Konstanz 1964, fol. 49v.

103) Tak si vykládám formulaci *Quatuor vero viri cum ymaginibus ewangelistarum* (Ordo 15–16). V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 121, k tomuto místu připojil v závorkách: „als Evangelisten verkleidet?“.

104) *Slovník středověké latiny* I, s. 245 a 266.

105) Viz František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377–1378*, Praha 2006, 2010, s. 349, obr. 148.

(5) Nošení relikviářových monstrancí a schránek v slavnostním procesí. Vyobrazení z tzv. „pražského“ rukopisu Kroniky kostnického koncilu Ulricha Richental. Praha, Národní knihovna, VII A 17, fol. 320v.

o monstranci s hostií. Tělo Páně však měl nést opat pod baldachýnem.¹⁰⁶ Je tudíž možné, že opat nesl jen lehkou monstranci, zatímco jiná, reprezentativní, byla spolu s kalichem umístěna v arše. Dobrou představu o mladších procesích Božího těla dávají některé ilustrované rukopisy Kroniky kostnického koncilu Ulricha Richental (obr. 4 a 5).

Festum et processio Corporis Christi

Postupující katechizace lidových vrstev se v západní a jižní Evropě od poloviny 13. století mimo jiné projevila vzrůstající úctou k eucharistii, které vyšla vstříc bula papeže Urbana IV. *Transiturus de mundo* z roku 1264. Nově zavedenému svátku Božího těla byl určen čtvrtek po neděli sv. Trojice, jinak 60. den po velikonoční neděli. Teprve po zařazení uvedené buly do závazného souboru církevního práva (*Corpus iuris canonici*) roku 1317 se však svátek Božího těla začal šířit po celé Evropě.¹⁰⁷

106) V Ordo 15 je výraz *celum de pannis sericeis*. K terminologii a širším kontextům srov. Robert NOVOTNÝ, *Nebesa pro krále, pro Krista či pro měšťany? K proměně panovnické symboliky v husitských Čechách*, in: *Moc a její symbolika ve středověku*, edd. Martin Nodl – Andrzej Pleszczyński, Praha 2011 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 13), s. 156.

107) Pro první orientaci viz *Lexikon des Mittelalters* IV, München – Zürich 1989, sl. 990–991, a *Lexikon für Theologie und Kirche* IV, Freiburg – Basel – Rom – Wien 1995, sl. 172–174. Z literatury viz Miri RUBIN,

Procesí jako součást liturgických obřadů bula neuvádí a snad i proto se v řadě zemí začalo uplatňovat se značným zpožděním. V Polsku je o něm první zmínka k roku 1320,¹⁰⁸ v Čechách byl sice svátek těla Páně začleněn mezi diecézně závazné již mezi lety 1312–1318, průvody s posvěcenou hostií, tak zvaná theoforická procesí, se však ve větším rozsahu vyskytují až po jejich povinném zavedení synodálními statuty z let 1374–1378.¹⁰⁹

Božítělové procesí bylo jen jednou z mnoha liturgických, slavnostních, přímlyvných i jiných procesních forem, které již dříve v Čechách zakořenily. Častými organizátory byly mnišské řády, aktivně si počínali zejména minorité, jak lze doložit stížnostmi ze Žatce a z Kadaně. Podle svědectví rychtáře, rady a obce města Žatce ze 4. května 1365 místní minorité za neustálého zvonění procházeli s ostatky svatých náměstím, aby překazili kázání Konráda Waldhausera.¹¹⁰ Nebylo by divu, kdyby i krumlovští minorité obdobně upoutávali pozornost věřících a k nelibosti místního správce fary je vyzývali k milodarům na stavbu kláštera a pro svoje živobytí. Zatímco konvent klarisek na sebe strhl značnou část z fundací zádušních rent a pozemků, minorité se snažili pro sebe získat co nejvíce drobných obětí a poplatků za pohřby i jiné liturgické úkony. Rivalita mezi světským duchovenstvem a řeholníky se zjevně projevila již o Božím těle (27. května) 1361, kdy se v Krumlově uskutečnila provinciální kapitula menších bratří a kdy byly slavnostně do svého konventu uvedeny první sestry klarisky.¹¹¹

Svátek Božího těla byl jistě významnou festivitou i pro farní kostel sv. Víta, třebaže zatím nemáme doklad o tom, že by procesí bylo jeho stálou součástí již před nařízením metropolitní synody. Rovněž tak není známo, zda minorité dedikaci svého kostela, jež připadala na svátek Božího těla, slavili od počátku procesím. Spíše dříve než později se tak stalo, takže v řádném termínu církevního kalendáře se v Krumlově konala dvě procesí, což podobně jako jinde mohlo vést k nepřístojnostem. Valentin Schmidt vyslovil domněnku, že právě z tohoto důvodu bylo nutno klášterní božítělové procesí zjevně již spojené s Ukazováním svatých ostatků přeložit na oktáv řečeného svátku, tj. na nejbližší příští čtvrtek. Mělo se tak stát

Corpus Christi. The Eucharist in Late Medieval Culture, Cambridge 1991, 8. vyd. 2004, z domácích prací pak Aleš MUDRA, *Ecce panis angelorum. Výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře*, Praha 2012, zde mj. s. 11–16.

108) Hana ZAREMSKA, *Procesje božego ciała w Krakowie w XIV–XVI wieku*, in: *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, ed. Bronisław Geremek, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 26.

109) *Pražské synody*, edd. J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, s. 2006, č. XXXIV/1. Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu II. Předchůdci*, Praha 2015, s. 119, sice uvádí, že první zprávu o procesí ve svátek Božího těla u nás máme již k roku 1321, jde však o nepřipustnou interpretaci odpustkové listiny z 25. listopadu 1321 v RBM III, s. 301, č. 738. Jinak zde autor na s. 115–120 shromáždil řadu cenných údajů o kultu a procesí Božího těla. Domácí literatura k tématu je zatím chudá, srov. zejména Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Slavnosti církevního roku – v kostele i na ulici*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 55, 58–59 a A. MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 87–89. Cenné poznatky mi poskytl Jan Hrdina.

110) *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1524*, ed. Ludwig SCHLESINGER, Prag – Leipzig – Wien 1892, s. 32, č. 102.

111) Viz historické zápisky v úvodu krumlovských nekrologií, které vydal J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 1.

nejpozději roku 1379, neboť právě v oktáv svátku Božího těla (16. června) vyšebrodský opat Otto v Krumlově připojil pečeť k listině Petra a Jana z Rožmberka.¹¹²

Této argumentaci porozumíme teprve tehdy, vezmeme-li v potaz roli, kterou *Ordo* vyšebrodskému opatovi přisuzovalo. Byl to totiž on, kdo, pokud nebyl přítomen prelát vyššího postavení, měl pod baldachýnem nést posvěcenou hostii, sloužit bohoslužby a ze zvláštní tribuny ukazovat svaté ostatky (*Ordo* 11–14). Předtím však bylo jeho povinností dopravit vzácné relikviáře s ostatky svatých z vyšebrodského konventu na krumlovský hrad, kde byly dočasně uloženy v kapli Panny Marie, sv. Máří Magdaleny, sv. Jiří a sv. Vojtěcha.¹¹³ V předvečer slavnosti *Ostensio reliquiarum*, to se lze ovšem jen domýšlet, vyšebrodský opat shromáždil relikvie i od jiných držitelů, jmenovitě od hradního kaplana a snad i od bošileckého faráře, a po nešporách je nechal za osobní účasti v procesí dopravit do sakristie klášterního kostela.¹¹⁴

Páni z Rožmberka zprvu asi rivalitu mezi krumlovskými řeholníky a světskými duchovními přehlíželi a podobně ani nebrali na vědomí finanční újmu a stížnosti faráře od sv. Víta. Proto jim zřejmě nebylo příliš po chuti, když podle rozhodčího výroku farářů Jana z Rožmberka a Mikuláše z Doudleb z 16. října 1359 měli k původně vyměřenému odškodnění krumlovské fary ve výši 5 kop ročního důchodu přidat ještě další 3 kopy.¹¹⁵ Ani to však zřejmě nestačilo, neboť 8. ledna 1372 bratři Petr, Oldřich a Jan z Rožmberka v souladu s poslední vůlí jejich zemřelého bratra Jošta († 1369) odškodnili správce farního kostela ročními platy v celkové výši 10 kop, 52 pražských grošů a 6 vídeňských denárů, a to na zabezpečení potřeb dvou vikářů a školního rektora.¹¹⁶ Zjevně se již ukázalo, že dobré zajištění fary je též v zájmu dvojkláštera i rožmberské vrchnosti, neboť velká návštěvnost slavnosti Ukazování svatých ostatků vyžadovala odpovídající počet kněží – zpovědníků. Za zmínku stojí, že od roku 1369 se stal farářem u sv. Víta vzdělaný kněz Hostislav z Bílska, jenž mimo jiné díky svým dobrým stykům dosáhl přenesení děkanátu z Doudleb na svou krumlovskou faru.¹¹⁷

Zdá se, že právě v roce 1369, kdy se značnou pravděpodobností bylo *Ordo* zapsáno do rukopisu NK XIV B 15, došlo k určitým dohodám o pořádání obou procesí. Tyto úmluvy asi mimo jiné umožnily, aby se klášterní průvod mohl zastavit v městském kostele sv. Víta. V dochovaném textu instrukce se přitom nepraví, zda se

112) V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 119, pozn. 4, se odvolává na listinu, kterou sám později vydal v *Urkundenbuch der Stadt Krummou I*, s. 64, č. 246.

113) J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple v Krumlově*, s. 453–454, vyslovili domněnku, že k úschově relikvií mohla posloužit malá rožmberská kaple. To nelze vyloučit, spíše však přichází v úvahu hlavní kaple, jejíž původní zasvěcení sv. Jiří se do roku 1397 příznačně rozšířilo.

114) Takto věrohodně domyslel fragmentární pokyny *Ordo* V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 120.

115) Listinu podle opisu ze 17. století zpřístupnil Johannes Matthäus KLIMESCH, *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert*, Prag 1889, s. 8, č. 15.

116) *Libri erectionum archidioecesis Pragensis I*, ed. Clemens BOROVÝ, Pragae 1875, s. 92, č. 191, viz též *Urkundenbuch der Stadt Krummou I*, s. 49–50, č. 200.

117) Více o něm Josef HEJNIC, *Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské*, Rozpravy ČSAV, řada spol. věd 82, 1972, č. 2, s. 7, 10 a 12. Domněnky, že byl také rožmberským kancléřem, vyvrátil M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 129–130.

procesí spojené s Ukazováním svatých ostatků konalo ve čtvrtek zasvěcený Božímu tělu, či až o týden později. Jen z jednoho místa by bylo možné vyvodit, že šlo o první možnost. V souladu s citovanou bulou *Transiturus* papeže Urbana VI. se totiž v *Ordo* ukládá kazatelům, aby v předcházející neděli o sv. Trojici věřícím v obojí řeči oznamovali, jaké milosti mohou získat po řádné zpovědi a vykonané almužně (*Ordo* 133–142). Tento pasus však nemusí potvrzovat výše uvedenou domněnku, že k posunu klášterního procesí na oktáv po svátku Božího těla došlo až roku 1379. Mohlo tomu tak být dříve, neboť již v nejstarších odpustkových listinách se mluví nejen o svátku Božího těla, ale i o jeho oktávu.¹¹⁸ Je příznačné, že pozdější odpustkové listiny mluví o klášterním procesí *in octava Corporis Christi*,¹¹⁹ zatímco božítelové odpustky pro kostel sv. Víta se vztahují k vlastnímu svátku ve čtvrtek po sv. Trojici.¹²⁰ Mimo jiné tu získáváme oporu pro mínění, že přinejmenším v některých letech se v Krumlově konala dvě procesí s Božím tělem.

Zůstaňme ještě na chvíli u farního kostela. Nejen patronátní vrchnost a její úředníci, ale i samotní farníci si uvědomovali, že ve vlastním zájmu musí na svůj chrám spojený se školou více pamatovat. Ke dvěma donacím dlouholetého rožmberského komorníka Petra Višně z Větrní z let 1375 a 1380 se připojila Anežka z Wallsee, vdova po Joštovi z Rožmberka, která spolu s manželkou Jana z Rožmberka, Alžbětou z Halsu, založila 26. června 1380 nadaci oltářníka při kostele sv. Víta. A protože tento kněz měl být současně českým kazatelem, obě šlechtičny současně pro něho ve faře zřídily knihovnu, která měla prohloubit jeho vzdělání.¹²¹

V nadační listině se vedle faráře a kazatele v českém jazyce hovoří ještě o třech vikářích, školním správci, zvoníkovi a chudých žácích (*pauperibus scholasticis*). O kantorovi na místní škole je první zmínka teprve z roku 1412, proto jeho funkci dříve snad mohl zastávat školní správce. Vzhledem k nízkému počtu žáků (nanejvýš jich v 15. století bývalo patnáct) to nelze vyloučit.¹²² Zpěvy při slavnosti Ukazování svatých ostatků mohli zvládnout, protože škola měla povinnost ročně zajistit nejméně 22 zpívaných vigilí a stejný počet zpívaných mší, a to vedle zpívaných matur, nešpor a svátečních mší během církevního roku.¹²³ Zda jeden ze zmíněných tří vikářů byl současně kazatelem v němčině, nelze spolehlivě říci. *Predicator Teutonicorum*

118) Srov. odpustkovou listinu papeže Inocence VI. z 12. února 1359 (MVB II, s. 350, č. 880, a J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 42, č. 8), nebo listinu ze 17. dubna 1362 (MVB II, s. 517–518, č. 1298).

119) Srov. listinu Bonifáce IX. ze 17. prosince 1390 (*Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 103, č. 363) nebo další dvě z roku 1401, které publikoval Ferdinand TADRA, *Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově v XV. věku*, ČMKČ 73, 1899, s. 173–174, pozn. 1 a 2. Listina pražského arcibiskupa Olbrama z 18. března 1400 upřesnily, že šlo o slavnosti *a prima vespera usque ad secundam et signanter in octava Corporis Christi* (J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 101, č. 44).

120) Viz odpustkovou listinu pro krumlovský kostel sv. Víta ze 4. prosince 1398 (MVB V, s. 761, č. 1390).

121) *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 68–72, č. 257.

122) Opírám se tu o J. HEJNICE, *Českokrumlovská latinská škola*, s. 34 (rektor a kantor) a s. 44 (odhad počtu žáků). Srovnatelné údaje znám jen pro Prahu, viz Z. NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu* I, s. 69–75.

123) Naznačil to již Martin HORYNA, *Hudba a hudební život v Českém Krumlově do poloviny 16. století*, *Miscellanea Musicologica* 31, 1984, s. 265–301, zde s. 268.

poprvé vystupuje v listině vydané opatem kláštera ve Zlaté Koruně 21. ledna 1375.¹²⁴ Víme o něm, že se jmenoval Johannes a že v srpnu 1383 byl již mrtev. Nebylo by to snad ani třeba připomínat, kdyby ze souvislosti neplynulo, že při kostele sv. Víta byli tehdy vedle faráře čtyři další kněží.¹²⁵

Časem přibýly nadace pro další vikáře či oltářníky, takže počínaje 26. srpnem 1402 měl farář Hostislav k dispozici prostředky pro osm kněží.¹²⁶ Spolu s ním jich při chrámu sv. Víta bylo již devět, nezapomínejme však, že měli na starosti bohoslužby v hradních kaplích a duchovní správu špitálu sv. Jošta u paty mostu.¹²⁷ S počtem kněží při farním kostele překvapivě souhlasí bula ze 17. ledna 1401, v níž papež Bonifác IX. udělil Jindřichovi z Rožmberka a jeho potomkům milost zvolit a deputovat deset nebo více vhodných kněží, světských i řeholních, k slyšení zpovědí věřících, kteří navštíví Ukazování svatých ostatků za účelem získání odpustků.¹²⁸ Za povšimnutí stojí, že výslovně se tato milost omezuje na oktáv Božího těla a na dva dny předcházející.¹²⁹ Tím se potvrzuje původní časové ohraničení liturgické dramaturgie od nešpor v předvečer oktávu do nešpor slavnostního dne.

Zde je vhodné se zastavit a hypoteticky naznačit, co ze zdánlivě nadbytečného nakupení údajů a dat vyplynulo pro naše téma. Zakladatelé krumlovského dvojkláštera sice počítali s tím, že zasvěcení společného kostela se může připomínat i v oktáv svátku Božího těla, nejspíše se tak ale zprvu nestalo, což mimo jiné vyvolalo rivalitu mezi mužským klášterem a farářem městského kostela sv. Víta. Zda se v Krumlově po deset či dvanáct let konala na svátek Božího těla dvě procesí, nelze zatím spolehlivě potvrdit. Po zásahu rožmberské vrchnosti došlo kolem roku 1369 k vzájemné dohodě, která se v *Ordo* projevila zastávkou klášterního procesí v kostele sv. Víta. Patrně také při této příležitosti došlo k posunu slavnosti Ukazování svatých ostatků do oktávu svátku Božího těla, i když první svědectví máme až z roku 1379. Díky početným nadacím a narůstajícímu počtu místního duchovenstva krumlovská slavnost nabyla na větším regionálním významu, a to zvláště v milostivém roce 1393. Není proto vyloučeno, že původní *Ordo* z roku 1369 bylo obohaceno o další prvky.

124) FRA II/37, s. 146, č. 79. Regest publikován v *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 54, č. 216. Srov. též Anton MÖRATH, *Kleine Beiträge zur Geschichte der Deutschen im südlichen Böhmen und insbesondere in Krummau. III. Anniversarienstiftungen von Deutschen in der St. Veitskirche in Krummau im 14. und 15. Jahrhunderte*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 41, 1903, s. 103.

125) Listina z 1. srpna 1383, *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 78–80, č. 280.

126) Tento vysoký počet obročí vyplývá z kupní listiny Jindřicha z Rožmberka a jeho syna Petra vydané 26. srpna 1402. Roční činže z 6,5 lánů ve vsi Klokoty byla určena pro fundaci obročí devátého kněze. Listina vydána v *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 144–145, č. 518. Ke kostelu srov. Věra MAŠKOVÁ, *Farní kostel sv. Víta v Českém Krumlově v polovině 14. století*, in: Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310–1380, s. 56–61, a A. KUBÍKOVÁ, *K nejstarší historii*, s. 118–121.

127) Více k tomu A. KUBÍKOVÁ, *Petr I. z Rožmberka*, s. 97 a 105.

128) Podle sdělení Jana Hrdiny byl počet 10 až 12 zpovědníků v listinách Bonifáce IX. obvyklý pro většinu kostelů, takže z toho nelze vždy odvodit počet kněží pro danou lokalitu.

129) Text buly objevil a publikoval F. TADRA, *Ukazování sv. ostatků* (ČMKČ 1899), s. 174, pozn. 2. Srov. též regest v MVB V, Pragae 1903, s. 961, č. 1708.

Na součinnosti všeho místního duchovenstva při oblíbených jarních procesích se svátostí Božího těla měli v první řadě zájem páni z Rožmberka, a to na celém svém rozsáhlém dominiu. Dokládá to i jejich velkolepá fundace z 28. září 1384 pro kostel v Bavorově, která mimo jiné pamatovala na to, aby tamější farář mohl najmout nejméně dvacet duchovních pro bohoslužby a procesí z farního kostela ke špitálu a zpět.¹³⁰ Kolem roku 1380, jak tomu některé odkazy na chudé žáky napovídají, bylo v Krumlově dostatečné množství cvičených kostelních zpěváků pro slavnostní mše a chorály, které předpisovalo *Ordo ostendendarum reliquiarum*.¹³¹

Neméně důležité bylo, že v téže době bylo k dispozici i více kazatelů pro kázání v češtině a v němčině. Dostáváme se tak k citlivé národnostní otázce. Přítomnost česky vystupujícího panstva a převaha dvořanů z českých vladyckých rodin tlumila podle J. V. Šimáka „rozvoj původního německví a prospívala živlu českému, jenž pronikal do města z venkova“. Od roku 1336, kdy jsou v městské radě doloženi „snad“ tři Češi, českých jmen v městském zastupitelstvu přibývalo, i když před husitskou revolucí většinu nezískala.¹³² Identifikace etnicity podle formy zapsaných jmen je ošidná, což se ukazuje při srovnání s výsledky, k nimž dospěl Ernst Schwarz. Němci měli podle něho správu města ve 14. století plně v rukou, dokonce i kazatel v české řeči měl jméno Niklas.¹³³ Naproti tomu sama skutečnost, že proklamace při slavnosti Ukazování svatých ostatků měly být nejprve v češtině a pak teprve v němčině, nasvědčuje, že česky hovořící poutníci měli v procesí většinu. Asi nepochybíme, když se budeme domnívat, že mezi poutníky převládali sedláci z blízkých i vzdálených českých vesnic.

Podle Josefa Hejnice, který se zabýval rejstříkem městské sbírky z roku 1424, si Český Krumlov uchoval až do počátku husitské revoluce řemeslnicko-agrární charakter. Ve srovnání s rožmberským urbářem z roku 1379 stoupl počet domů ve vnitřním městě z 96 na 105 domů (bez fary, školy a několika dalších domů v majetku vrchnosti či klášterů). Nejspíše proto, že se Krumlov stal útočištěm mnoha utečenců z rožmberské domény, připadala na každý dům vedle měšťanské rodiny i jedna rodina podruha. K počtu 114 krumlovských měšťanů je tak třeba přičíst 117 podruhů, kteří žili zčásti v nájmu u měšťanů, zčásti v podhradí, tj. v dnešní Rybářské ulici. Chudina se soustřeďovala nejspíše kolem fary, špitálu a okolí minoritského kláštera, za jehož zdí na pozemku zvaném Tramín ležel hřbitov.¹³⁴ Pokud bychom na každého měšťana či podruha počítali tři až čtyři rodinné příslušníky, dospěli bychom k hrubému počtu 700 až 900 obyvatel. Jinou metodikou dospěla Anna Kubíková pro rok 1424 k souhrnnému počtu 1120 obyvatel ve vnitřním městě

130) Ve zdůvodnění stojí: *ne laudabilis consuetudo pereat omnino*. Viz *Libri erectionum* II, s. 232, č. 390.

131) Podle sdělení Hany Vlhové-Wörner patřily všechny zpěvy uvedené v *Ordo* ke standardnímu repertoáru, který nevyžadoval pokročilé zpěvní umění.

132) Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938 (= České dějiny I/5), s. 1086.

133) E. SCHWARZ, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer* I, s. 413–414, a tabulky na s. 289, Abb. 69.

134) Tyto a další cenné údaje zjistili Anděla FIALOVÁ a Josef HEJNIC, *Český Krumlov v době husitské (Podle rejstříku městské sbírky z roku 1424)*, Sborník Národního muzea v Praze A 29, 1975, zde zvl. s. 6–8, č. 1.

a v Latránu.¹³⁵ Asi nepochybíme, když pro dobu před rokem 1420 odhad snížíme na tisíc osob, a to včetně 100–120 osob rožmberského dvora.¹³⁶ Národnostní složení se mezitím změnilo ve prospěch českého obyvatelstva v poměru 2:1. Jde opět jen o hrubý odhad přihlížející k řadě faktorů, mimo jiné ke vzrůstajícímu významu češtiny v úředních i jiných písemnostech.¹³⁷

Právě na počátku 15. století, kdy krumlovská slavnost Ukazování svatých ostatků dosáhla vrcholu své popularity, započala dosti rozsáhlá přestavba kostela sv. Víta, s níž se bylo třeba při procesích vyrovnat. Výstavbu měla urychlit sbírka v pražské arcidiecézi, k níž dal 10. listopadu 1402 souhlas papež Bonifác IX.¹³⁸ Ze smlouvy, kterou 22. dubna 1407 uzavřel farář Hostislav s Janem, synovcem mistra Staňka, plyne, že zmíněný kameník převzal již značně rozestavěný chrám, který téměř vylučoval, aby se v něm konaly pravidelné bohoslužby.¹³⁹ Stavba měla být podle smlouvy dokončena za tři roky. Zda se to zcela podařilo, není zdaleka jisté, většina literatury vysvěcení kostela posouvá až do roku 1439. Roman Lavička však na základě dosti průkazných svědectví usoudil, že se mistru Janovi podařilo nejen zaklenout kněžiště, ale i zastřešit celý kostel, takže nic nebránilo liturgickému využití.¹⁴⁰ Z toho lze dále vyvodit, že nejpozději v roce 1411 bylo zase možné vést božitélové procesí po celé trase.

Hudební a jiné doprovodné složky

Činnosti a schopnosti, které dnes považujeme za umělecké profese, našly v krumlovské poutní slavnosti dosti široké uplatnění. *Ordo* je samo o sobě dramaturgické povahy, a představuje tak podrobný scénář svého druhu. A jelikož krumlovské procesí s Ukazováním svatých ostatků bylo zaměřeno na lidové vrstvy, stoupá tím vypovídací hodnota ojedinele dochovaného pramene. Nelze přitom ztrácet ze zřetele náboženské poslání této výroční poutě na straně jedné a důmyslný záměr směřující k vylákání finančních příspěvků od věřících na straně druhé. Slavnost je v *Ordo* koncipována jako souhra dostupných výrazových prostředků, jako středověký Gesamtkunstwerk v rámci místních možností a daného účelu.

Některé relikviáře a klenoty, které dějepisci umění vysoce oceňují, jsme již výše mohli poznat. Pro směnárníky a překupníky sice měly převážně jen cenu drahých kovů, avšak skutečnost, že některé relikviáře přestály válečné zmatky husitského

135) Anna KUBÍKOVÁ, *Obyvatelé Českého Krumlova v minulých staletích. Demografický růst a sociální skladba v letech 1424–1848*, in: Český Krumlov. Od rezidenčního města, s. 663–680, zde s. 668.

136) K tomuto věrohodnému odhadu dospěli R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 73.

137) Tak usoudil E. SCHWARZ, *Volkstums-geschichte der Sudetenländer* I, s. 414, naproti tomu A. FIALOVÁ – J. HEJNIC, *Český Krumlov v době husitské*, etnicitu nezkoumali.

138) Privilegium Bonifáce IX. otištěno v *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 145–146, č. 521.

139) Český opis smlouvy ze 16. století otištěn v *Urkundenbuch der Stadt Krummau* I, s. 156–158, č. 565, podrobně k přestavbě R. LAVIČKA, *Kostel sv. Víta*, s. 345–370. Vycházím zejména z kresebné rekonstrukce autora na s. 346, která zachycuje hypotetickou podobu rozestavěného kostela sv. Víta na jaře roku 1407. K dalšímu složitému stavebnímu vývoji srov. Týž, *Pozdně gotické kostely na rožmberském panství*, s. 154–157, kde starší literatura.

140) R. LAVIČKA, *Kostel sv. Víta*, s. 358–361.

(6) Krumlovská Madona, Praha 1390–1400, Wien, Kunsthistorisches Museum, Kunstammer, inv. č. 10.156. Převzato z *Karel IV. Císař z boží milosti*, ed. J. FAJT, s. 551.

období, nasvědčuje povědomí o jejich přidáných hodnotách, ať už zlatnické práce či posvátného účelu. Drobné sošky andělů a světců na relikviářových tabulkách vyžadovaly více než řemeslnickou zručnost, takže nám nic nebrání řadit je k výtvo-
rům činnosti „umělecké“. Obrazy svatých v našem scénáři nenalezneme. Při poutní slavnosti zřejmě uctívány nebyly, i když se s nimi v místních kostelech věřící setkat mohli. Klášterní kostel někdy před polovinou roku 1383 získal plastiku Piety, která musela být dosti veliká i nápadná, jestliže s ní arcibiskup Jan z Jenštejna na žádost Jindřicha z Rožmberka spojil čtyřicetidenní odpustky.¹⁴¹ Jiné, zřejmě působivé *imago virginis Mariae gloriosae* se od konce 14. století nalézalo v krumlovské hradní kapli. Se značnou pravděpodobností ho pořídil Jindřich z Rožmberka,¹⁴² který také pro toto zobrazení Panny Marie Vítězné požádal o zvláštní odpustky antiochijského patriarchu Václava Králíka z Buřenic. Tento církevní hodnostář panu Jindřichovi vyšel vstříc listinou z 18. března 1400, jež je pozor-

ruhodná tím, že o kultovním objektu mluví jako o „krásném díle“.¹⁴³ Jestliže řada znalců toto dílo spojuje s Krumlovskou madonou v majetku Uměleckohistorického muzea ve Vídni (obr. 6),¹⁴⁴ pak pro historika je neméně důležité, že Králíkova listina dokládá „zahuštění“ privilegií spjatých s rožmberským „milostivým létem“.

141) V pozdním opisu listiny Jana z Jenštejna z 16. července 1383 jde o *imago b. Marie Virginis corpus Crucifixi in gremio baiulante* (J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 73–74, č. 25). Podrobněji k této monumentální soše provinciálního rázu H. SOUKUPOVÁ, *Klášter minoritů a klarisek*, s. 80–81 (zde také starší literatura a vyobrazení č. 21).

142) Oprávněně tak podle mého mínění předpokládá Jiří FAJT, in: *Karel IV. Císař z boží milosti*, s. 550–553, č. 202.

143) Plný text listiny otiskl J. M. KLIMESCH, *Urkunden- und Regestenbuch*, s. 102–103, č. 45. Výslovně se zde praví, *quod in capella castri praescripti in Crumpnaw sit de pulchro opere imago virginis Mariae gloriosae*.

144) Ze starší literatury srov. zejména stař. Jaromíra HOMOLKY v katalogu *Die Parler 2*, s. 686, které se dovolávají J. KUTHAN – J. ROYT, *Hradní kaple*, s. 447, pozn. 13.

Jen významní účastníci krumlovské slavnosti mohli po jejím skončení poobědvat na hradě a případně se po modlitbě třikrát poklonit místní „krásné“ Madoně.

Pro úplnost je vhodné připomenout, že ambit minoritského kláštera, v němž se část slavnosti odehrávala, byl v předhusitské době velmi prostý, s dřevěným stropem a nejspíše též bez nástěnných maleb.¹⁴⁵ *Imitatio Pragae* tudíž mělo své meze, porovnáme-li krumlovský ambit s výstavností a výzdobou křížové chodby pražského kláštera v Emauzích.¹⁴⁶ Zčásti to ovšem jde na vrub nedochovaných památek. Např. vysokému počtu duchovních při krumlovském farním kostele musel odpovídat i zvýšený počet oltářů s deskovými malbami nebo sochařskými díly.¹⁴⁷

Pro krumlovskou slavnost měly svou důležitost i kostýmy, rekvizity a kulisy. Nikoli ovšem jen zde a při této příležitosti, neboť šlo o jev běžný v celém křesťanském světě. Šaty dělaly člověka, zvláště pak v římskokatolické církvi. Pořádající minorité měli svůj hábit, vyšebrodský opat v čele procesí rovněž, domácí i přespólní

(7) Čelo slavnostního procesí. Vyobrazení z tzv. „kostnického“ rukopisu Kroniky Ulricha Richental, Konstanz, Rosgartenmuseum, Hs. 1, fol. 49v.

145) Srov. R. LAVIČKA, *Pozdně gotické kostely*, s. 151. Možnost nástěnné výzdoby v dvoulodí severního ambitu minoritského kláštera naznačily výsledky restaurátorského výzkumu z roku 1999, které však lze do doby počátků kláštera datovat jen „s omezenou verifikovatelností“. Viz P. PAVELEC, *Středověká nástěnná malba*, s. 404.

146) K přístupnosti a možné katechetické funkci nástěnných maleb v ambitech městských žebrevých řádů Kateřina KUBÍNOVÁ, *Emauzský cyklus. Ikonografie středověkých nástěnných maleb v ambitu kláštera Na Slovanech*, Praha 2012, s. 71.

147) Na tuto okolnost důvtipně upozornil P. PAVELEC, *Středověká nástěnná malba*, s. 372–373.

(8) Hudebníci a jejich nástroje (kotle, strmen, píšťala, dudy, zkrivená trouba, drnkací strunný nástroj). Miniatura z tzv. Bible olomoucké, kolem roku 1416, I. díl, Vědecká knihovna Olomouc, M III 1/I, fol. 275r.

světští kněží tvořili další výraznou skupinu. Také ministranti a žáci – zpěváci asi měli stejné komžičky, jak tomu např. bylo i v rožmberském Miličíně, kde farář Vojslav závazně určil oděv i čtyřem kaplanům.¹⁴⁸ Nikde naopak není zmínky o svícnících nebo o klericích s kadidelnicí (*thuriferarij*) a jejich pomocnících, tzv. *navicularij*, nosících nádobku (lodku – *navis*) s kadidlem.

Díky ilustrovaným rukopisům Kroniky kostnického koncilu Ulricha Richentalta si můžeme o středověkém procesí ve svátcích Božího těla učinit názorný obraz. Využili jsme toho již v případě nebes a nosítek pro relikviáře. Ministranti se zvonky nás tu upoutají svou činností (obr. 7). V Krumlově jich ovšem nebylo tolik jako v Kostnici v době koncilu, zato však ti rožmberští na průvod svými pok-

licemi upozorňovali mnohem hlasitěji. Vlastní hudební produkce ale započala ještě předtím, než se procesí vydalo na svoji pouť.¹⁴⁹

Jakmile se v klášterním kostele náležitě sestavilo čelo procesí s archou a nebesy, zpěváci zanotovali hymnus *Veni, creator spiritus*.¹⁵⁰ Všichni přítomní rázem před svátostí oltářní poklekli, a když se zvedli, řadili se po dvojicích tak, aby se archa a prelát s monstrancí nacházeli uprostřed průvodu. Již v kostele byli někteří z ministrantů pověřeni rozhazovat před prelátem s hostií květy a ratolesti (Ordo 21–22), úkolem, který později převzaly družičky s košíčky. Po skončení hymnu následovala božítělová responsor *Homo quidam (fecit cenam magnam)*, k níž bylo třeba značného počtu cvičených zpěváků.¹⁵¹

Při východu z kostela procesí hlasitou hudbou ohlásila skupina hudebníků s bubnem či bubínkem (*tympano*), trubkami (*tubis*), strunnými nástroji (*cordis, liris*) a přenosnými varhanami, tzv. portativem (*organo*).¹⁵² Vzhledem k pestrosti

148) *Libri erectionum* IV, s. 400–401, č. 556.

149) O zpěvech při krumlovském procesí stručně Z. NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu* II, s. 119.

150) Více k jednotlivým skladbám v komentáři Hany Vlhové-Wörner v příloze IV.

151) Příklad jiného soudobého responsoria s ukázkami uvádí Z. NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu* I, s. 110–113.

152) *Finito ymyno R. Homo quidam etc. decantent et tunc in tympano et choro in cordis et organo, in tubis et liris etc. laudent dominum* (J. NEUWIRTH, *Geschichte der bildenden Kunst* III, s. 592–593). Nástrojům v krumlovském procesí se stručně věnoval M. HORYNA, *Hudba a hudební život*, s. 270. Jinak k soudobým nástrojům a potížím s jejich popisem i označením opět Z. NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu* I, s. 170–175. Přítomnost hudebníků by mohla nasvědčovat, že během procesí docházelo k obdobným nepřístojnostem, které zakazovala synodální statuta. Viz k tomu již Z. NEJEDLÝ, tamtéž, s. 277–278. O ničem podobném však v Krumlově neslyšíme.

nástrojů a náročnosti jejich ovládnání zřejmě šlo o muzikanty, kteří se občas nebo trvale uchýlili na hradě jako předchůdci pozdější rožmberské kapely (obr. 8). Dále se již o instrumentální hudbě v *Ordo* nemluví, z čehož však nelze vyvozovat, že by hudebníci procesí nedoprovázeli a při zastávkách znovu nezahráli. Kolik těchto *stationes* bylo, lze se jen dohadovat. Přejemnějším šlo o zastávku u špitálu před mostem a v chrámu sv. Víta. V souvislosti s instrumentální hudbou provozovanou v kostele se často uvádí, že nejen Arnošt z Pardubic, ale i jeho nástupci na arcibiskupském stolci považovali zavádění instrumentální hudby do kostelů za zlořád, jemuž je nutno učinit přítrž. Zvláště při svátku Božího těla se neslušelo velebit Boha *modulacione cantus instrumentalis*, a proto bylo děkanům, farářům, klerikům i laikům přikázáno *ne ludos theatrales vel eciam fistulatores aut ioculatores in festo corporis Christi in processionibus ire quismodo permittant et admittant*.¹⁵³ Starší datace tohoto zákazu do roku 1366 neobstála, a proto je jeho vznik třeba klást až do roku 1384 nebo do dvou až tří let předcházejících.¹⁵⁴

Duchovní zpěv přišel znovu na řadu v kostele sv. Víta. O žádném zvláštním obřadu se zde nemluví, patrně proto, že klekání, žehnání a vykuřování kadidlem se rozumělo samo sebou. Při vstupu procesí do chrámu zazněla antifona o sv. Vítu, tzv. versiculus *Laetamini in Domino et exultate justi et gloriamini omnes recti corde, alleluja* a předepsaná mešní modlitba (collecta). Následovala antifona o sv. Václavu *Corde et lingua rogamus te*, opět s veršem a příslušnou kolektou. Se zpěvem věřících se ani zde nepočítalo, lid se zjevně zapojoval jen opakováním jednoduchých odpovědí a zvolání, mezi něž patřily ty nejběžnější, *Rogamus te, audi nos*, nebo *Aleluja a Amen*.¹⁵⁵ Pokud hudebníci instrumentalisté procesí doprovázeli, pak se nejspíše při východu z kostela opakovala ryčná fanfára.¹⁵⁶

Když se průvod při zpáteční cestě přiblížil k místu před klášteřem, které bylo připraveno pro ukazování a uctívání svatých ostatků, zpěváci zanotovali hymnus *Te Deum laudamus*, jehož všechny čtyři sloky o 42 verších zazpívali až do konce. Před vchodem do kláštera a kostela přišla na řadu oblíbená antifona na počest Panny Marie *Salve regina*, která vlastní procesí ukončila. Zatímco minorité a kněží vcházel do kostela, čtyři muži nesoucí archu zůstali venku a počkali na preláta, který šel uložit hostii na hlavní oltář.¹⁵⁷ Pak nosiči spolu s prelátem dopravili archu na určené místo, kde lze předpokládat dřevěnou tribunu. Nevíme, zda tu stála trvale nebo se stavěla každý rok, musela však být dostatečně veliká, aby se na ni vedle

153) *Pražské synody*, edd. J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, s. 225, č. 31, zde jako jedno usnesení přiřazené k synodálnímu statutu z 16. června 1384.

154) Starší dataci nalezneme u Z. NEJEDLÉHO, *Dějiny husitského zpěvu* I, s. 138–139 a 278, ke korekci data mj. Z. HLEDÍKOVÁ, *Slavnosti církevního roku*, s. 55–56, pozn. 50.

155) Naopak M. HORYNA, *Hudba a hudební slavnosti*, s. 270, vyslovil domněnku, že zpívali všichni účastníci průvodu včetně laiků a nevyklučuje ani velmi ranou existenci měšťanského literátského bratrstva. Tuto otázku však nechává otevřenou.

156) Podle Z. Nejedlého tehdejší nástroje neumožňovaly sladění hraní zvolené melodie, takže výsledná produkce se projevovala zvukovou barvitostí rytmických úseků podle bubeníkova postupu.

157) Jde o poněkud nejasné místo: *et sic omnes fratres et presbiteri ecclesiam fratrum intrent exceptis illis quatuor cum archa et principali prelato, qui sacram hostiam portavit, quam tradens altari ad locum illum cum archa vadat, ubi reliquie ostendi debuerint*. Přidržel jsem se interpretace V. SCHMIDTA, *Das Krummauer Heilthumfest*, s. 121.

archy (a snad i jiných ad hoc vystavených relikvií) vešli preláti spolu s ohlašovatelem či vyvolávačem (*pronunciator sive proclamator*).

Jelikož se v *Ordo* mluví o prelátech, je třeba mít za to, že se nejen oni, ale i řeholníci a kněží, kteří se mezitím uchýlili do kostela, připojili k zástupu poutníků před tribunou a zaujali vyhrazená místa. O rožmberské vrchnosti v *Ordo* nepadne ve spojitosti s procesím a obřady zmínka, rozumělo se však asi samo sebou, že panstvo a úředníci z hradu zde rovněž měli zvláštní místo. Zbývá ještě dodat, že naproti tribuně s archou, *in alio eminenti loco*, bylo místo pro žáky-zpěváky a kantory.¹⁵⁸ Aby je bylo dobře slyšet, stáli buď na dřevěných stolicích anebo na nějaké přírodní vyvýšenině.

Samo Ukazování svatých ostatků bylo jednou z umně inscenovaných devocí, které se odehrávaly v různých obměnách a na mnoha místech při nábožensky motivovaných ceremoniích a rituálech. Krumlovské *ostensio* je ojedinělé tím, že jeho dochované *Ordo* podrobně předpisuje jeho jednotlivé kroky. Vlastní slavnost započala všeobecným vyznáním hříchů (*confessio generalis*), a to nejprve v češtině a pak v němčině.¹⁵⁹ Mezitím co preláti pozdvihovali relikviáře určené pro první ze čtyř proklamací, ohlašovatel česky představil první skupinu nejvzácnějších ostatků: *Juž máte viděti ten svatý kříž, na němžto náš milý Hospodin pro naše hříchy ráčil umřít, a ten svatý trn, jímžto byl korunován, a tu rúchu, jížto jemu jeho světě oči byly zavázány*. Zatímco preláti na všechny strany ostatky jeden po druhém ukazovali, ohlašovatel měl za úkol povzbuzovat lid k projevům zbožnosti předepsaným hlasitým zvoláním: *Proste jeho svaté Milosti, aby jeho trudná smrt na nás hříšných nebyla ztracena!* Následně buď sám vyvolávač, nebo jeho kolega ohlásil totéž německy. Obě jazykové verze se nepatrně odlišovaly, což bude platit i pro jejich další tři variace. Během ukazování jednotlivých relikvií chlapecký sbor na protilehlém vyvýšeném místě zpíval čtrnáct slok starodávného hymnu *O crux, ave spes unica*.

Jakmile preláti uložili předvedené relikvie a rozhostilo se ticho, vyvolávač hlasitě ohlásil: *Juž máte viděti ten svatý ubrus, na němžto Ihesus Christus, náš Hospodin svým apoštolom své svaté tělo s pravým skrušením dáti, když jest pro ni chtěl na smrt jíti*. Výzva k věřícím pak zněla: *Proste jeho Svaté Milosti, at by na našem skončení ráčil nám své svaté tělo s pravým skrušením dáti*. Po celou dobu ukazování relikvie měli chlapci zpívat *Tantum ergo sacramentum*, což byly dvě poslední stance z hymnu, který Tomáš Akvinský složil pro svátek Božího těla.¹⁶⁰

K třetí skupině ostatků náleželo roucho, v němž Panna Maria chovala svého syna, a to spolu se šlojířem, s nímž stála pod jeho křížem. Obě pamětihodnosti byly rovněž ukazovány ve zvláštních relikviářích. Ohlášky byly zaměřeny na úctu

158) Zpěváci jsou třikrát označeni jako *pueri*, dvakrát jako *cantores*. M. HORYNA, *Hudba a hudební život*, s. 269, usoudil, že v případě termínu *cantores* jde o synonymum k výrazu *pueri*. V opačném případě bychom museli počítat s tím, že se do Krumlova k této slavnosti sjížděli kantoři z jiných rožmberských škol.

159) Pražská synodální statuta všeobecnou zповěd nezmiňují, pravděpodobně však šlo o *confessio generalis ex devotione*, kterou si lze představit při obdobných poutích spojených s odpustky.

160) *Tantum ergo Sacramentum Veneremur cernui: / Et antiquum documentum / Novo cedat ritui: / Præstet fides supplementum / Sensuum defectui. // Genitori, Genitoque / Laus et jubilatio, / Salus, honor, virtus quoque / Sit et benedictio: / Procedenti ab utroque / Compar sit laudatio / Amen.*

Kristovy matky, na jejíž počest zpěváčci zanotovali mariánskou píseň *Audi nos nam te Filius*.¹⁶¹ Jako poslední přišly na řadu zuby tří jmenovitě uvedených světců, sv. Jana Křtitele, sv. Petra a sv. Mikuláše. V souladu s ukazováním památek zastupujících všechny svaté se z protilehlé tribuny měla ozvat antifona *Gaudent in celis (anime sanctorum)* nebo *Corpora sanctorum (in pace sepulta sunt)*.

Po skončení čtvrtého aktu slavnostní prezentace ostatků vyvolávač vyhlásil papežské odpustky podle právě platných privilegií. Ještě předtím však vybídl lid ke krátké modlitbě za dobro církve, za dárce ostatků i za pořadatele skončené slavnosti a posléze za všechny zemřelé věřící. Vyvolávač pak zakončil své oznámení prosebným zvoláním: *Kéž nás zde Bůh příští rok shromáždí s větší radostí a s méně hříchy!*

Na preláty nyní čekala v kostele ještě mše, zatímco zástupy věřících se měly rozdělit na čtyři skupiny. První skupina se přemístila do dvora minoritů, aby si vyslechla kázání v němčině. Druhá skupina přešla do křížové chodby, kde měla vyslechnout rovněž kázání, nejspíše však česky, podobně jako skupina, která zůstala na hřbitově. Českých věřících bylo tudíž asi více. Kazatelé měli lidu vysvětlit blahodárný účinek předvedených svatých ostatků a oznámit, že některé další, které byly rovněž vystaveny, nešlo pro nedostatek času vyjmenovat. Ti, pro něž nezbyla místa u provizorních kazatelen, se měli odebrat do kostela na mši, neboť jinak by hrozilo, že by se po zvyku lidu rozběhli po krčmách a ďábel by tak z jejich srdcí rychle vypudil zbožné způsoby. O žebrácích se v *Ordo* nemluví, sotva však lze očekávat, že by v Krumlově nečekali u kostelních dveří.¹⁶²

Konce a dozvuky krumlovské slavnosti

Jak už to v dějinách i v prostém životě někdy bývá, po dosažení vrcholu nastává prudký zlom a někdy i pád. Přelom 14. a 15. století zastihl krumlovské církevní instituce v plném rozkvětu a rozmachu. Vrchnost se o ně vzorně starala, oba místní kláštery byly plně zajištěny, slavnost Ukazování svatých ostatků lákala poutníky ze široka daleka, přestavba kostela přinesla bezmála desítku farních kněží v čele s neúnavným děkanem Hostislavem z Bílska důstojné působiště. Tento člen rožmberského konzilia byl mužem na svém místě. Nejspíše to byl on, kdo inicioval fundaci knihovny pro českého kazatele na své faře a kdo vysílal nadané žáky krumlovské školy na studia. Za povšimnutí také stojí vysoký počet žáků farní školy, jimž se dostalo nižšího či vyššího svěcení.¹⁶³

Ačkoli vídeňská univerzita nebyla od Krumlova daleko, před rokem 1420 mělo pražské vysoké učení přednost. Z pěti graduovaných studentů z předhusitského

161) Původně šlo o součást modlitby, kterou papež Inocenc IV. schválil pro udělení odpustků. Tato část zněla: *Audi nos, nam te Filius nichil negans honorat. Salva nos Ihesu, pro quibus virgo mater orat.* Odkazují tu na *A Catalog of the Pre-1500 Western Manuscript Books at the Newberry Library*, ed. Paul SAENGLER, Chicago 1989, s. 103: *Book of Hours, Use of Rome, Prayer book of Margaret of Croy*, ff. 168r–170v.

162) S dotazem o žebrácích se na mne obrátil pan kolega Robert Šimůnek.

163) Viz E. DOLEŽALOVÁ, *Světcenci pražské diecéze*, s. 153 a 157. K počátkům místní školy J. HEJNIC, *Českokrumlovská latinská škola*, s. 12–14 a 35.

období nás zajímají dva Janové. První Jan promoval na mistra svobodných umění roku 1389 a mohl tak patřit mezi Husovy učitele examinátory.¹⁶⁴ V Knize děkanů pražské artistické fakulty naposled vystupuje v listopadu 1395. O dva roky později ho již zastihujeme v Krumlově jako kaplana Jindřicha z Rožmberka, z jehož podnětu zřejmě pro potřebu místních kazatelů přepsal a snad i upravil *Exempla* Roberta Holgota.¹⁶⁵ Více nás zajímá druhý bakalář Jan, jehož na mistra svobodných umění promoval 29. (?) února 1412 Jan Hus.¹⁶⁶ K svému učiteli měl asi blízko, a i když nemusel sdílet jeho reformní zápal, jistě o jeho učení mnohé věděl.

Zavedlo by nás daleko, kdybychom měli zkoumat, zda právě tento mistr nebyl oním Janem Bradatým, jemuž Hus psal na jaře 1411 a jenž vystupuje i v jeho kostnických listech. V uvedeném listu Hus Janovi a jeho krumlovským přátelům píše, že slyšel o jejich „soužení“ při rozličných pokušeních, která měla vyzkoušet jejich „stálost“.¹⁶⁷ Netušíme, oč šlo, nepochybíme však, když se budeme domnívat, že se Hus doslechl o tamějších střetech mezi zastánci staré a nové víry. V Krumlově také bylo co kritizovat, svatokupectví zde kvetlo, o obchodu s odpustky a klamání věřících podezřelými svatými ostatky nemluvě. Přitom však na rozdíl od Kutné Hory nemáme v Krumlově dokladu, že by zde zazněla kritika zevní okázalosti procesí na počest Božího těla.¹⁶⁸

Děkana Hostislava z Bílska († 1414) ani jeho nástupce Matěje z Kaplice nebudeme mezi krumlovskými stoupenci Husova směru hledat. Za života Jindřicha z Rožmberka († 1412) zde hlasatelé očisty náboženského života museli být ve střehu. To se však asi změnilo za poručnické vlády Čenka z Vartenberka, zvláště když matka nezletilého Oldřicha, zbožná paní Eliška z Kravař, mohla volněji než dříve dávat najevo své sympatie k Husovi. Tehdy již také zde mohla vejít ve známost i Husova kritika ostatků spjatých s Kristovým umučením a zvláště s jeho krví.¹⁶⁹ Vše je založeno více méně na domněnkách, dosti průkazné však je, jak v tomto období výrazně

164) Stručný záznam uvádí Josef TŘÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 267. Zde také na s. 203 údaj o bakaláři Jakubovi z Krumlova z roku 1391. Ve Vídni roku 1414 promoval Nicolaus Graubner z Krumlova, viz Ivan HLAVÁČEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě I*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2/1, 1961, s. 97–132, zde s. 111. Pátým graduovaným byl jistý mag. Jaxo, alias Jacobus, kdysi farář v Hoděčicích a v Pasově, který v únoru 1415 získal místo kaplana v kostele sv. Víta (*Libri confirmationum* VII, s. 147–148).

165) Plyne to z kolofonu rukopisu NK Praha I C 28, fol. 262v, který otiskl již J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum* I, s. 11, č. 120. V 15. století tento kodex náležel třeboňskému konventu augustiniánských kanovníků.

166) *Monumenta Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* I/1. *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1830, s. 413, 418–419.

167) *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, ed. Václav NOVOTNÝ, Praha 1920, s. 89–92, č. 28. Z dosavadní literatury o identitě Jana Bradatého srov. zejména František Michálek BARTOŠ, *Z dějin Karlovy univerzity v době husitské*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 54–57.

168) Na soudní proces s kutnohorským knězem Matyášem z Hereše, který se odehrál v roce 1391, upozornil již Z. NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu* II, s. 120, nejnověji srov. A. MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 87.

169) Nadhazují to jen jako možnost, kolem roku 1415 docházelo v okolí Sezimova Ústí již k projevům přímého obrazoborectví. K Husově opatrné kritice relikvií spjatých s Kristovou krví M. ŠRONĚK, *Karel IV., Jan Rokycana a šlojř nejistý*, s. 90.

ubyla nejen nadací, ale i jiných písemných dokladů ve vztahu ke krumlovské faře a k oběma místním konventům.

Jak dlouho se za změněných poměrů okázala procesí s ukazováním ostatků v Krumlově udržela, neumíme říci. Po prvé také slyšíme o nepřístojnostech, k nimž mělo docházet v obou místních klášterech. Za jistého minoritu Víta Pražáka, který opustil krumlovský konvent, se roku 1413 přimluvil spolu s vyšebrodským opatem Otou IV. i převor Jan Staicze, zřejmě vzdělanec mimořádných kvalit a vybroušeného stylu.¹⁷⁰ V prosinci roku 1417 se dokonce i Čeněk z Vartenberka veřejnou vyhláškou zastal mravní bezúhonnosti krumlovských klarisek a minoritů.¹⁷¹ Při narůstající kritice a počínající destrukci nejen kultovních obrazů a soch, ale i ostatků svatých bylo jen otázkou času, kdy procesí s relikviemi projde Krumlovem naposledy. Když o něm po dlouhé době znovu slyšíme, je to za okolností, které v rožmberské doméne ohlašovaly nástup husitského věku. Podle slov jednoho ze starých českých letopisců *pak léta božieho 1417 pan Čeněk a pan Oldřich, páni z Rožmberka, ten čtvrtek v uochtáb Božieho těla [17. června] na té stolici, kdežto svátost okazují v Krumlově, kázali knězi Janovi, řečenému Biskupec, kaplanu svému, mluviti, aby všickni kněží, co jich jest pod mocí pánuov z Rožmberka, kteříž by nechtěli lidu obecnímu rozdávatí těla božieho a krve boží pod obojí zpuosobú, aby se směnili o fary své s těmi kněžími, kteříž rozdávatí pod obojí zpuosobú, že jim toho páně milost přeje, a to v určeném času: pakli by toho kteří nechtěli učiniti, že budú far zbaveni. A sezval byl a povolal všech svých farářův; ti všichni na hrad byli ten den k uobědu povoláni.*¹⁷²

Tři okolnosti spojené s naším tématem si tu zasluhují pozornosti. Předně je to samo datum svolání všech farářů z rožmberského panství, neboť ve čtvrtek po svátku Božího těla se každoročně sjížděli mnozí duchovní ze širokého okolí do Krumlova. Podle zmíněné stolice pro Ukazování svatých ostatků lze dále usuzovat, že se ještě v roce 1417 procesí a ukazování relikvií uskutečnilo. Mohlo to být již v menším rozsahu, avšak podle platné instrukce, která počítala s pozváním duchovních k obědu na hradě. Starý letopisec *Ordo* zjevně neznal, a proto si oběd vyložil jako ryze účelový akt. Veřejným ohlášením vynucené směny far byly, obrazně řečeno, kostky vrženy a farářům nezbylo nic jiného než se podříditi příkazu patronátní vrchnosti.

Oba páni svým postupem posílili reformní proud, který zaštitila deklarace pražské univerzity ze 17. března 1417 o právoplatnosti přijímání laiků pod obojí způsobou. Radikálům v Praze i v Sezimově Ústí to nestačilo, takže klidné reformní hnutí se začalo měnit v hrozivý proud.¹⁷³ Na podzim téhož roku se násilné či jinak pohoršlivé proticírkevní aktivity přelily i na rožmberské zboží. Vrchnost si počínala obezřetně a někdy na přelomu let 1417–1418 nařídila svězt všechny poklady

170) Dopisy Jana Staicze týkající se Vítovy záležitosti otiskl Augustin NEUMANN, *Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské a Husově*, Olomouc 1925, s. 129–130, č. 19, a s. 146–147, č. 33. Více k této pozoruhodné osobnosti Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC, *Jan Staicze et son manuel*, in: *Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata*, Brno 1975, s. 209–222.

171) *Urkunden- und Regestenbuch*, ed. J. M. KLIMESCH, s. 131–132, č. 65.

172) *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, ed. František ŠIMEK, Praha 1937, s. 17. Orientačně k této epizodě František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, Praha 1995, s. 411.

173) K situaci v jižních Čechách František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, Praha 1996, s. 294–308.

a drahocennosti z patronátních far a klášterů do bezpečí nedobytného krumlovského hradu. Vše zde bylo utříděno a zapsáno do seznamu, který 4. března ověřili Čeněk z Vartenberka, Oldřich z Rožmberka a jeho matka Eliška, a to v přítomnosti Viléma z Potenštejna, purkrabího Ondřeje z Vlčetína, krumlovského purkrabího Matěje Višně z Větrní a Lipolta z Kraselova. Z mnoha set položek zahrnujících vedle relikviářových hlav kříže, monstrance, kalichy, bohoslužebná roucha a liturgické knihy mají snad k slavnosti Ukazování svatých ostatků vztah pouze dvě:

– *Item krziz zlatý z boziem drzewem a s kameniczkiem w truhlici slonowé okowané.*

– *Item monstranczie welika strziebna, pozlacená s okruhlými krzisťaly k Boziem tyelu.*¹⁷⁴

U žádného ze zapsaných klenotů seznam neuvádí ostatky svatých, ač v celé řadě případů šlo o relikviáře. V dané chvíli nad ostatky světců převládla hodnota zlata, stříbra a drahokamů. Po necelých dvou letech také Oldřich z Rožmberka začal mnohé klenoty ze seznamu zastavovat, a to s celými komplexy svých statků. Nejprve přišlo na řadu město Rožmberk s oběma hrady, které 20. září 1420 získal Reinhart z Wallsee.¹⁷⁵ Na vyšebrodské klenoty došlo 5. července 1427, kdy je Oldřich z Rožmberka spolu s celým klášterním zbožím zastavil zmíněnému hornorakouskému hejtmanu Reinprechtovi.¹⁷⁶ Seznam svatých ostatků, relikviářů a klenotů, které byly Reinprechtovi zastaveny, byl vyhotoven teprve 18. března 1439.¹⁷⁷ K zástavám klenotů Oldřich z Rožmberka přistupoval i později, o čemž svědčí jejich následné vykoupení Janem II. z Rožmberka 22. května 1463.¹⁷⁸

Kolik těchto drahocenností vzalo za své, zatím nelze zjistit. Některé se po čtyřiceti letech vrátily zpět, avšak až zásluhou Oldřichova syna Jana II. z Rožmberka. Protokolárně došlo k předání klenotů a relikvií, které se zde nazývají „Svátosti“, 30. prosince 1462, a to současně do vyšebrodského kláštera a do krumlovského kostela sv. Víta. Tamější farář Mikuláš mohl znovu pořádat procesí spojené s uctíváním ostatků svatých. Ze seznamu plyne, že jich předhusitští faráři měli úctyhodný počet.¹⁷⁹ Vyšebrodský seznam klade důraz na celkovou váhu zlatých a stříbrných křížů, tabulí, monstrancí a kalichů, takže pro identifikaci jednotlivých klenotů neposkytuje dostatek údajů.¹⁸⁰ Naštěstí opat Tomáš jménem svým a celého konven-

174) Viz FRA II/37, s. 380–404, č. 156a, zde s. 381.

175) Viz *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I. 1418–1437*, ed. Blažena RYNEŠOVÁ, Praha 1929, s. 22–24, č. 38, srov. tamtéž s. 26, č. 40. K tomu již dříve V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 123.

176) *Listář a listinář I*, s. 91, č. 137.

177) Vydal ho Anton MÖRATH, *Kleine Beiträge zur Geschichte der Deutschen in südlichen Böhmen und insbesondere in Krummäu: VII. Ein Kleinodienverzeichnis des Zisterzienserstiftes Hohenfurt und der Rosenberger vom Jahre 1439*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 44, 1906, s. 336–341, některé podrobnosti připojila Blažena RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II. 1438–1444*, Praha 1932, s. 26, č. 37.

178) Viz listinu v *Monumentorum Boicorum Collectio nova*, Vol. IV/1, Augsburg 1836, s. 489–490, č. 219.

179) Jejich výčet uvádí V. SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumsfest*, s. 123–124, pozn. 4, podle nevydané listiny, jejíž edici či uložení se mi nepodařilo zjistit. Neuvádí ji ani *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. Díl I.1/2*, Praha 1974.

180) FRA II/23, s. 300–301, č. 242.

tu zaznamenal tuto pamětihodnou událost v listině z 1. srpna 1464, která přináší podrobnější popis vrácených klenotů. Mezi nimi nás zaujme jednak *Tabula argentea et deaurata cum crinibus sancte Marie Magdalene*, jednak *magna crux aurea, quam legavit dominus Zawissius*.¹⁸¹ Opět můžeme být na pochybách, zda jsme vybrali ty pravé.

Větší jistotu máme až o pět let později, kdy opat Tomáš byl nucen dát jistému Hansi Felberovi z Kuffern do zástavy četné klenoty za dlužnou sumu padesáti uherských zlatých. V prvé řadě šlo o *ein silbreine toffel neben vnd ynnen vergolt mit einer rosen darinne parillen vnd mit failtumb gefast, auch oben darauff an dem ort sand Johannis pild vergolt, der hat sand Johannis zand yn der handt, vnd in der mitte ein engel mit ainem kreutzlein darinne nichtz, vnd isr an dem fuess zuprochen. Vnd an dem andern art ist sand Wentzla pild mit einem silbrein teschlein, darinne dann stet ein schwartzer adler, stet auf zwain vergolten leben, wigt als ains vnd twainzig markch silber*. Tentokrát máme téměř jistotu, že jde o jednu ze dvou *tabule monstrancie*, kterou zmiňuje *Ordo*, zvláště když hned za ní následuje v zástavním úpisu i druhá *silbreine vergolte taffel mit sand Maria Magdalena pilde yn der mitt vnd an yedem art zwen engel auch vergolt, wigt dreytzehen markch vnd zwoy loth*.¹⁸² A protože u obou tabulí jsou udány i váhy, můžeme zpětně potvrdit, že jde o relikviiáře, které Jan z Rožmberka 30. prosince 1462 vrátil vyšebrodskému klášteru. Jmenovitě máme na mysli tyto dvě položky: *Item tabula swate Marzie Magdaleny dwanadczt hrziwen a osm lottuow. Item tabula s ruozemi dewatenadczt hrziwen*.¹⁸³ Menší rozdíl ve váze těchto klenotů lze připsat na vrub nepřesným vahám.

Časy byly zlé, relikviiáře se stěhovaly z místa na místo a někdy přitom utrpěly škodu. Také ostatky svatých se tu a tam ztratily,¹⁸⁴ většinou však asi sdílely společný osud s klenoty. Opatovi přitom záleželo na tom, aby drahocenné klenoty případně nebyly zneuctěny v rukou židovských finančníků. Jan z Rožmberka nemohl v tomto ohledu vyšebrodskému opatovi nic vyčítat, neboť sám musel v roce 1468 četné liturgické klenoty zastavit, aby z příkazu papeže vedl svatou válku proti exkomunikovanému králi Jiřímu z Poděbrad. Výmluvná je v tomto ohledu instrukce poslovi, který měl za úkol vyjednat zástavu klenotů ve výši tisíce až čtyř tisíc zlatých u norimberských konšelů. Mimo jiné měl souhlasit s případným vysláním norimberského znalce, aby v Krumlově *ohledal ty kusy, a také aby věděli, že sú znamenití odpustci na to vydání, že by mohli požívati těch*.¹⁸⁵ Byla to vějička, na kterou norimberští zlatníci a směnárnici sotva naletěli. Osud drahocenných odpustkových rekvizit při krumlovských slavnostech Ukazování svatých ostatků se naplnil.

181) FRA II/23, s. 303–304, č. 244.

182) FRA II/23, s. 319–321, č. 257, zde s. 320.

183) FRA II/23, s. 300–301, č. 242.

184) Dokládá to výše zmíněná soška anděla s uraženou nohou, z jehož relikviiářové schránky zmizel útržek z ubrusu Poslední večeře Páně.

185) *Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1450–1470*, ed. Josef KALOUSEK, in: *Archiv český* 7, Praha 1887, s. 350, č. 269.

Přílohy

I. <Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii>.

Edice textu z rukopisu NK XIV B 15

1 (139r) <custo>diam habeat et curate invigilet, quod monstrancie omnes idem numero
2 integre recipiat ab illis, quibus eas distribuit. Principalis deferat monstranciam
3 cum hostia sacra, qui eciam missam summam cantare debet; que monstrancia
4 ponatur super calicem cum aliis reliquiis, videlicet cruce aurea, in qua magna
5 pars de ligno domini inclusa est, et duas monstrancias tabulas argenteas
6 deauratas, quarum una habet tres argenteas ymagines in superficie, in medio
7 quinque lapides cristallinos, sub quibus reliquie multorum sanctorum
8 continentur. Alia cum ymagine sancte Marie Magdalene et duobus angelis, ipsam
9 ymaginem tenentes, totum de argento et deaurato, sicut se dominis fun-
10 datoribus eorum et nostris subscripserunt in perpetuum pro predicta sollempnitate
11 Corporis Christi ad conventum fratrum minorum in Chrumpnow personaliter appor-
12 tare, populo ostendere et sine inpensis et cura fratrum reducere. Et si maior prelatus
13 ipso abbate protunc non interesset,¹ ipse abbas officium faciat et reliquias
14 populo ostendat. Quem prelatum portantem sacramentum Corporis Christi precedant
15 ad minus tres pueri cum nolis et cymbalis bene sonantibus. Quatuor vero
16 viri cum ymaginibus ewangelistarum, celum de pannis sericeis factum super pre-
17 dictum prelatum deportent, quos quatuor viri religiosi et principales pre-
18 cedant cum archa, in qua reliquie principales recondite sunt et que populo
19 ostendi debuerint, de quibus supra dictum est in primis vesperis. Alie vero mon-
20 strancie et reliquie secundum ordinacionem gardiani (sic) et sacristani disponantur.
21 Item ordinentur aliqui, qui gramina, frondes flores etc. in via ante proces-
22 sionem dispergant. |² Omnibus istis sic ordinate dispositis, antequam
23 ecclesiam egrediantur, cantores incipiant ymnum *Veni Creator Spiritus*.
24 Ad quem cantum omnes genuflectant et surgentes bini et bini de
25 ecclesia omnes devote cantantes exeant et statim ante hostium ecclesie
26 se disiungentes medium vacuum faciant, in quo medio illi quatuor cum
27 archa reliquiarum et principalis cum hostia patenter, gradiatur. Finito
28 ympno responsorium *Homo quidam* etc. decantent et tunc in tympano et cho-
29 ro, in cordis et organo, in tubis et liris etc laudent dominum. (139v)
30 Et sic cantando vadant ad parochiam. Intrando ad parochiam de sancto Vi-
31 to, qui est patronus, antiphona cum versiculo et collecta cantetur. Deinde de sancto
32 Wenceslao *Corde et lingua*, cum versiculo et collecta. Et cetera pro disposici-
33 one cantorum fiant in cantu pro pace aut pro alia quacumque tribulacione. |
34 Exeundo de parochia versus claustrum ad locum, ubi reliquie ostendi debent,
35 incipiant cantores *Te Deum laudamus*, usque ad finem decantent et tunc
36 prope locum fratrum *Salve Regina* et collectam cantent et sic omnes fratres et presbiteri

1) psáno *interessent*, kdosi však na chybné „n“ upozornil dvěma tečkami pod písmenem.

2) | nahrazuje rubrikovanou zarážku.

37 ecclesiam fratrum intrent, exceptis illis quatuor cum archa et principali prelato,
 38 qui sacram hostiam portavit, quam tradens altari, ad locum illum cum ar-
 39 cha vadat, ubi reliquie ostendi debuerint. In qua ostensione talis ordo
 40 observetur. Primo confessio generalis et compendiosa in utroque idioma-
 41 te, scilicet bohémico et theutonico populo dicatur. Infra quam prelati crucem
 42 auream, in qua preciosum lignum sancte Crucis in magna quantitate continetur,
 43 spinam et sudarium Christi coaptent ad ostendendum populo. Pronunciator
 44 sive proclamator reliquiarum, antequam ostendantur populo, pronunciet primo
 45 in bohémico sic inquiring alta voce. PRIMA PROCLAMACIO: *Juz mate*
 46 *vidyety ten swaty krzyz, na nyemzto Ihesus Christus, nass myly hospo-*
 47 *dyn, pro nassie hrziechi raczil vmrziety, a ten swaty trn, gymzto*
 48 *byl coronowan, a tu ruchu, gyuzto gemv geho swietye oczu by-*
 49 *ly zawazany. Hec cum aspiratione proclamet provocando populum*
 50 *ad devocionem: Proste gehu swate mylosty, aby gehu trudna smrt*
 51 *na nas hrziessnych nebyla ztracena. Immediate alter vel idem*
 52 *in theutonico dicat alta voce er devote cum suspiriis: Nu schult*
 53 *ir sehen daz heilig kreucz, dar an vnser herr Ihesus Christus durch vn-*
 54 *ser zvnde gestorben ist vnd den heyligen dorn, do mit er gekront*
 55 *ist vnd daz heylig tuch, da mit zein heyligi a^ougen am karfrey-*
 56 *tag verpvnden wurden. Cum suspiriis provocet populum ad devoci-*
 57 *onem dicens: Pit zein heilige genade, daz zein pitter tot an*
 58 *vns nicht werde verloren. Tunc sine aliquo intervallo prelati (140r)*
 59 *pronunciatas reliquias populo ostendant ad omnes partes gyrantes. Quando autem*
 60 *ostendere incipient reliquias predictas, tunc ex opposito in alio eminenti loco*
 61 *pueri cantent devote et distincte O crux, ave spes et tam diu cantent,*
 62 *quam diu iste reliquie ostendentur, nec ulterius cantent, quando ille reliquie servantur.*
 63 *Facto silencio pronunciator devote alta voce dicat. SECUNDA PROCLAMACIO:*
 64 *Yuz mate widyety ten swati ubrus, na nyemzto Ihesus Christus, nass hospo-*
 65 *dyn, swym apostolom swe swate tyelo raczil daty tehdy, kdyz gest*
 66 *pro ny chtyel na smrt gity. Suspirando: Prossto (sic) gehu swaty my-*
 67 *losty, at by na nassem skonczeny raczil nam swe swate tyelo s pra-*
 68 *wym skrussenym daty. Theutonice sic: Nu schult ir zehen daz*
 69 *heylig tysslach, dar vff vnser her Ihesus Christus zein heiligen leichnam*
 70 *gab den czwelfpoten, an dem abent, do er durch vns in dem tot ge^on*
 71 *wlt. Suspirando: Nu pit zein heilige genade, daz er vns an*
 72 *vnserm ende mit rechter rewe geb zein heiligen leychnam. |*
 73 *Immediate prelati mensale domini extendant contra populum. Et illi pueri*
 74 *cantent Tantum ergo sacramentum et quando cessabunt ostendere mensale domini,*
 75 *tunc cessabunt de cantu. | Facto igitur tercio silencio proclamator dicat:*
 76 *Yuz mate widyety tu swatu ruchu, w nyezto TERCIA PROCLAMACIO*
 77 *gest Maria, matka bozie Ihesu Christa, sweho syna piestowala. A ten*
 78 *sslogierz w nyemzto gest v weliky patek pod krzizem stala. |*
 79 *Suspirando: Prosste gegye swate mylosty, aby raczila sweho sy-*
 80 *na na prossity za nassie hrziechi y wssezky nedostatky. In theutonico*

81 sic: *Nu schult ir zehen daz heilig tuch, dar in Maria gotter muter*
82 *iren heiligen zvn vnsern herren Ihesum Christum gewunten hat und*
83 *den ssloyer; dar yn sy am karfreytag vnder dem kreucz gestanden*
84 *ist. Cum suspirio: Nu pit ir heilige genade, daz sy iren lywen*
85 *zvn pit vmb vnser zvnde vnd vmb alle vnser geprechen. |*
86 Immediate prelati illas monstrancias populo ostendant et pueri ex oppo-
87 sito cantent: *Audi nos nam te fi<lius>* et incipiant et terminent sicut prius. (140v)
88 In quarta proclamacione pronunciator dicat. QUARTA PROCLAMACIO:
89 *Yuz mate vidiety zub swateho Jana bozie krzstytele a zub swate<ho>*
90 *Petra apostola a zub swateho Myculawsse, toho welykeho pomocz-*
91 *nyka a gynych welmy mnoho swatich. Prosste gich swate mylos-*
92 *ty, aby hospodyna raczily prosity za nassy wsiczku potrebu na*
93 *dussy y na tyele a za dobre skonczyeny. In theutonico sic: |*
94 *Nu schult ir zehen den heiligen czand zent Iohannes, vnser*
95 *herren taufer vnd den czand zent Petrs des heiligen czwelfpo-*
96 *tens vnd den czand sent Nyklas, dez wyl getreuwen nothelfers*
97 *vnd ander vyl heyligen. Nu pit sy alle, daz sy vnsern herren pitten*
98 *vmb alle vnser notturft an zel vnd an leib vnd vmb eyn gut*
99 *ende. |* Deinde cantores ex opposito incipiant *Gaudent in celis*
100 *vel Corpora sanctorum* et tam diu cantent quousque prelati reliquias osten-
101 dant. Ultimo post ostensionem reliquiarum pronunciator reliquiarum
102 populo dicat, quod indulgentiam expectet. Et ante pronunciacionem indul-
103 genciarum faciat tres petitiones brevibus verbis. Primam pro bono statu
104 ecclesie, secundam pro dominis istis, qui procuraverunt istam sollempnitatem et
105 istas excellentes reliquias, terciam pro omnibus fidelibus defunctis.
106 Hiis finitis detur eis indulgentia papalis, sicut consuetum est in die cor-
107 poris Christi, de qua inferius annotato, et concludatur hiis verbis: *Congreget*
108 *nos Deus ad futurum annum iterum huc cum maiori gaudio et cum pau-*
109 *cioribus peccatis.* Et tunc prelati intrent ad officium misse et populus congrega-
110 tus disiungatur. Pars una vocetur ad curiam fratrum, ibi consuerunt
111 theutonicis predicare. Secunda pars ad ambitum vadat, tertia in cimiterio
112 remaneat. Quibus populis immediate predicent predicatores et repe-
113 tant eis verba proclamatoris reliquiarum addentes, quod multo plures reli-
114 quias viderunt, quam proclamate sint, quia propter brevitatem annunciari
115 nobis non poterant. Et indulgentiam loci eis replicent et quod beata
116 virgo Maria sibi hunc locum miraculose elegit et quod patrocinium eius (141r)
117 devote implorent sicut multos sibi devotos est hic consolata, quod
118 vos eiam in presenti et in futuro in corpore et anima consoletur.
119 Michi videtur ad propositum predicacio utilis super illud themo *Beati*
120 *oculi, qui vident, que vos videtis et cetera.*³ Quarta pars populi sit in offi-
121 cio misse, quia si non predicaretur, tunc populus, qui non posset intrare
122 ecclesiam dispergeretur per tabernas et sic dyabolus cito tolleret devocionem

3) Luc 10, 23.

123 de cordibus eorum. Perfecto officio misse summe omnes hospites
 124 vadant ad prandium ad castrum. Et solum fratres in conventu rema-
 125 neant comesturi. Infra prandium distribuatur elemosina pauperibus
 126 in ambitu fratrum. Et ecclesia bene perfundatur aqua et munde purgetur.
 127 Sumpta refeccione corporali immediate omnes sacerdotes et clerici
 128 ad ecclesiam fratrum conveniant et facto signo omnes fratres et omnes reli-
 129 giosi ecclesiam intrent, quibus unus lector sermonem in latino faciat de
 130 Corpore Christi. Et confessores propter zelum animarum tota die audiant con-
 131 fessionem, maxime illi, qui ex speciali gracia a dyocesano auctoritatem
 132 habuerint absolvere a casibus sibi reservatis.
 133 Primo in festo sancte Trinitatis predicatorum et in utroque idiomate pronun-
 134 ciant sollempniter ac studiose populo prefatam sollempnitatem pro exhorta-
 135 cione populi clausulam de bulla domini Urbani exceptam exponendo
 136 per omnia imni verba continetur. Mandamus⁴ vobis universis et in proxima dominica
 137 dictam quintam feriam precedentem fideles salutaribus monitis solícite ex-
 138 hortantes inducere, ut per veram et puram confessionem et elemosinarum
 139 largicionem attentas et sedulas oraciones ac per alia devocionis ac
 140 pietatis opera taliter se studeant preparare, quod huiusmodi sacramenti preci-
 141 osi largiente domino mereantur participes fieri illaque die possint
 142 et ipsius virtute agmen consequi graciaram.

II. *Ordo ostendendarum reliquiarum* a rukopis XIV B 15 pohledem kodikologa (Michal Dragoun)

Rukopis Národní knihovny ČR XIV B 15 a jeho texty jsou v literatuře známy, detailnější rozbor vzniku kodexu a datace jeho jednotlivých částí, která by zohledňovala i hledisko kodikologické, ale zatím zůstávala spíše na okraji zájmu badatelů.¹

Starší část rukopisu tvoří ff. 1–138, která obsahují kalendář (zamýšlený od počátku pro záznamy nekrologického charakteru), martyrologium a několik dalších liturgických textů. Tato část byla psána jednou základní rukou (gothica libraria, dále ruka A). Vznik této části kodexu je kladen do rozmezí let 1357 (1358)–1369. V roce 1357 byli do kláštera minoritů v Českém Krumlově uvedeni první bratři a o rok později byl vysvěcen klášterní kostel, druhé datum se objevuje jako datace úmrtí v nekrologiu. Tento interval je nejspíše možné o dva roky zkrátit, na fol. 27v je (jinou než základní rukou) dopsán škrtnutý záznam o smrti Františka, prvního zpovědníka krumlovských klarisek roku 1367 (*Eodem die obiit frater Franciscus, primus*

4) Mandamus ... graciaram vide bullam *Transiturus* Urbani IV., *Bullarium Romanum* Vol. III, č. XIX, s. 707–708.

1) Literaturu shrnuje ve své studii František Šmahel. Rukopisu se naposledy věnovala M. HRADILOVÁ, *K dějinám knihovny minoritů*, zejm. s. 47–49, 51–52, některá tvrzení ale považuji za nepřesná nebo sporná; k písmu *Ordo ostendendarum reliquiarum*, které se má objevovat jen v poslední složce rukopisu (s. 49) viz dále; nekrologium nebylo k martyrologiu dopsáno (s. 52) – základní ruka nekrologia i martyrologia je shodná a závěr nekrologia a počátek martyrologia tvoří součást jedné složky kodexu, která obsahuje ff. 19–28, obě části tedy vznikly společně.

confessor sororum in Crumlow anno domini M CCC LX VII) a je velmi pravděpodobné, že zápis z roku 1367 pochází. Do kalendáře řada rukou dopisovala nekrologické záznamy a doplňky mladšíma rukama se objevují i na dalších listech této části rukopisu. Není vyloučeno, že detailní rozbor zejména zápisů v nekrologiu by i interval 1357–1367 mohl ještě dále zpřesnit, pro dataci poslední složky, v níž je zapsáno *Ordo ostendendarum reliquiarum*, to však není podstatné.

Tato poslední složka obsahuje folia 139–143, jde o ternio s vyříznutým prvním listem. Obsahuje několik textů, z nichž každý psala jiná ruka. Nejprve je to na ff. 139r–141r *Ordo ostendendarum reliquiarum* s chybějícím začátkem, psané rukou B (gothica libraria). Jiná ruka (ruka C, gothica cursiva) zapsala na fol. 142r seznam, nadepsaný *anno domini M CCC LXIX hec sunt anime nobis recommendate*. Tento seznam byl postupnými přípisy jak na konci v ploše folia, tak i marginálně rozšiřován (není vyloučeno, že se na doplňcích podílel i další písař). Poslední část tvoří na ff. 142v–143v část notovaného officia sv. Doroty a novověké notované doplňky byly později dopsány také do prázdného prostoru ff. 141r–141v.

Pro dataci prvních dvou textů této složky je významné, že jak ruka B, tak ruka C zaznamenaly některé nekrologické údaje i do kalendáře na začátku rukopisu (na ff. 1r–24v). V něm nejdříve základní ruka A zapsala na první řádek úseku vymezeného pro jednotlivé dny chronologické údaje (zlaté číslo, písmena nedělní, dataci podle římského kalendáře) a někde i církevní svátky. Další čtyři řádky zůstaly prázdné pro nekrologické záznamy. Pro jejich relativní chronologii je pak vypovídající zvláště následnost zápisů na jednotlivých řádcích – někde se např. objevují i záznamy doplněné do volného prostoru hned vedle zapsaného církevního svátku na prvním řádku, ty ale nemusí být nutně starší než záznam na řádku druhém.

Ruce B lze v nekrologiu bezpochyby připsat následující záznamy:

27. 2. (fol. 4v): *Obiit frater Otyko confessor imperatricis* (jediný zápis k danému dni).

24. 6. (fol. 12v): *Anno domini M CCC LX IX obiit nobilis vir et dominus Judocus de Roseberg* (bezprostředně za zápisem svátku).

2. 7. (fol. 13r): *Obiit Petrus, Jesko de Hlawatycz, Wenceslaus de Qwietkow* (bezprostředně za zápisem svátku).

Ruka C v nekrologiu psala alespoň tyto zápisy:

9. 6. (fol. 11v): *Eodem die obiit domina Agnes de Bozkowicz* (psáno na druhé řádce pod zápisem svátku – poté následuje jeden řádek s vyškrabaným zápisem a jinou rukou údaj *Frater Franciscus, primus confessor sororum in Crumlow* – jde o stejného Františka, jehož úmrtí roku 1367 bylo asi omylem zapsáno na fol. 27v).

7. 7. (fol. 13r): *Obiit domina Margaretha de Welessyn* (zápis na prvním řádku k danému dni, stejná Markéta je uvedena i na fol. 142r).

9. 7. (fol. 13v): *Obiit dominus Dobesius de Kamenycz* (zápis na prvním řádku k danému dni).²

14. 9. (fol. 17v): *Obiit domina Elyzabet de Laynstayn* (zápis na druhém řádku pod svátkem; jeden z následujících záznamů je datován 1420).

2) Nejspíše Tobiáš (Dobeš) z Bechyně seděním na Kamenici († 1359), manžel dcery Petra I. z Rožmberka neznámého jména; viz výše, s. 198.

23. 10. (fol. 20r): *Obiit domicella Mabka* (první záznam k danému dni, stejný je i v seznamu na fol. 142r).

25. 10. (fol. 20v): *Obiit dominus Henslinus de Hazenburk* (psáno na druhém řádku pod svátkem, vedle kterého je pak ještě nekrologický záznam jinou rukou).

2. 11. (fol. 21r): *Obiit dominus Hynko de Zleb* (psáno na druhém řádku pod svátkem).³

25. 11. (fol. 22v): *Obiit domicella Zdynka* (psáno na druhém řádku pod svátkem, vedle kterého je pak ještě nekrologický záznam jinou rukou; na konci za dalším nekrologickým záznamem je datum *M CCC LXXXX*).

30. 11. (fol. 22v): *Obiit dominus Wilhelmus prepositus Wissegradensis* (psáno na druhém řádku pod svátkem).⁴

Uvádění přesného místa zápisu nebylo samoučelné – z tohoto přehledu je patrné, že ve všech případech jde u ruky B i C o nejstarší záznam k danému dni, případně nelze o chronologii zápisů jednoznačně rozhodnout. Nelze ani říci, zda písařské ruce v nekrologiu na sebe časově navazovaly, nebo zda jich několik provádělo zápisy paralelně. V každém případě ale lze s rukou B spojit zápis datovaný rokem 1369, který můžeme přijmout i jako dataci zápisu o smrti Jošta z Rožmberka (nejen smrti samé). Totožnost písařské ruky a vizuální podobnost nekrologického záznamu s textem *Ordo* nasvědčuje zápisu *Ordo* v XIV B 15 nejspíše v roce 1369 nebo v krátké době kolem tohoto roku.

Rok 1369 se vyskytuje i v textu psaném rukou C na fol. 142r. Záznamy touto rukou v nekrologiu zahrnují i osoby zemřelé dříve a do kalendáře byly zaneseny asi z jiného pramene. Hypoteticky lze připustit, že opis na fol. 142r mohl následovat až s nějakým odstupem po uvedeném datu. Vzhledem k místu výskytu ruky C v nekrologických záznamech i indiciím naznačujícím dataci textu *Ordo* bych ale i v tomto případě dal přednost domněnce o zapsání textu na fol. 142r skutečně v roce 1369 (nebo v době jen o málo mladší).

Předchozí odstavce lze tedy shrnout takto: starší část rukopisu XIV B 15 (ff. 1–138) byla napsána nejpozději v roce 1367. *Ordo* a zápis na fol. 142r v poslední složce jsou o málo mladší, ale vznikly nejspíše v roce 1369, eventuálně blízko tomuto datu.

III. Dokumentace k ostatkům svatých a relikviářům zmíněným v *Ordo*

ZLATÝ KŘÍŽ

[1369] *cum aliis reliquiis, videlicet cruce aurea, in qua magna pars de ligno domini inclusa est* (Ordo 4–5)

– *Infra quam prelati crucem auream, in qua preciosum lignum sancte crucis in magna quantitate continetur, spinam et sudarium Christi coaptent ad ostendendum populo* (Ordo 41–43)

3) Patrně Hynek Žlebský z Lichtenburka († 1351); Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, rodokmen na s. 504.

4) Patrně Vilém z Landštejna, vyšehradský probošt 1353–1359 († 1359); Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 147.

Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii: Zkoumání pod drobnohledem

- [1401] *pars s. crucis et una de spinis domini nostri corone Jesu Christi et pars mensalis, in qua in ultima cena cum discipulis suis discubuit* (TADRA 1899, 173, pozn. 1)
- [1418] *Item krziss zlaty s boziem drzevem a s kameniczem w truhlici slonové okované* (PANGERL, FRA II/37, 381)
- [1439] *Item ain kreucz darinn ist ain klains kreuczl unsers Herrn Span* (MÖRATH, 338)
- [1462] *krzizj weliky zlaty wsseczken dewiet hrziwen* (PANGERL, FRA II/23, 300)
- [1464] *Item magnam cruceam auream, quam legavit dominus Zawissius* (PANGERL, FRA II/23, 302)

UBRUS Z POSLEDNÍ VEČEŘE PÁNĚ

- [1354] *in cruce, quam angelus stans supra tabulam tenet, de sacrosancto mensali, de quo dominus in ultima cena cum discipulis suis manducavit* (PANGERL, FRA II/23, 111)
- [1369] *ten swati ubrus, na nyemzto Ihesus Christus, nass hospodyn, swym apostolom swe swate tyelo raczil daty tehdy, kdyz gest pro ny chtyel na smrt gity* (Ordo 64–66)
- [1401] *pars s. crucis et una de spinis domini nostri corone Jesu Christi et pars mensalis, in qua in ultime cena cum discipulis suis discubuit* (TADRA 1899, 173, pozn. 1)
- [1439] *Item ain tafeln vergolt mit unsers herrn tischtuch und unser frawen Slayr* (MÖRATH, 339)

ROUŠKA A ŠLOJÍŘ PANNY MARIE

- [1355, fara v Bošilci] *(reliquie) de peplo b. Marie virg* (RBM VI/1, 25–26)
- [1369] *Yuz mate widyety tu swatu ruchu, w nyezto gest Maria, matka bozie Ihesu Christa, sweho syna piestowala. A ten sslogierz w nyemzto gest v weliky patek pod krzizem stala* (Ordo 76–78)
- [1439] *Item ain tafeln vergolt mit unsers herrn tischtuch und unser frawen Slayr* (MÖRATH, 339)

ZUBY SVATÉHO JANA KŘTITELE A SVATÉHO VÁCLAVA

- [1354] *Item dens sancti Johannis Baptiste, quem eiusdem sancti ymago stans supra dictam tabulam tenet. Item dens sancti Wenceslay, quem eciam ymago ipsius tenet in manu* (PANGERL, FRA II/23, 111)
- [1469] *ein silbreine toffel neben vnd ynnen vergolt mit einer rosen darinne parillen vnd mit hailtumb gefast, auch oben darauff an dem ort sand Johannis pild vergolt, der hat sand Johannis zand yn der handt* (PANGERL, FRA II/23, 303)

DVĚ STŘÍBRNÉ A POZLACENÉ TABULOVÉ MONSTRANCE

- [1369] *<prima> habet tres argenteas ymagine in superficie, in medio quinque lapides cristallinos sub quibus reliquie multorum sanctorum continentur* (Ordo 6–7)
- [1439] *Item ain vergolte Tafl mit fünf parillen darinne ist heiltumb und ist aussen hulzein* (MÖRATH, 339)
- [1464] *tabulam cum rosis, que ob remedium anime nobilis domine Katherine de Sawnberg, matre nobilium dominorum Petri, Jodoci, Ulrici et Johannis, monasterio nostro donata sunt cum calice aureo* (PANGERL, FRA II/23, 303)
- [1469] *ein silbreine toffel neben vnd ynnen vergolt mit einer rosen darinne parillen vnd mit hailtumb gefast, auch oben darauff an dem ort sand Johannis pild vergolt, der hat sand Johannis zand yn der handt, vnd in der mitte ein engel mit ainem kreutzlein darinne nichtz, vnd ist an dem fuess zuprochen. Vnd an dem andern art ist sand Wentzla pild mit einem silbrein teschlein, darinne*

dann stet ein schwartzer adler; stet auf zwain vergolten leben, wigt als ains vnd twainzig markch silber (PANGERL, FRA II/23, 303)

[1369] *Alia cum ymagine sancte Marie Magdalene et duobus angelis, ipsam ymaginem tenentes, totum de argento et deaurato* (Ordo 8–9)

[1462] *Item tabula svatě Máří Magdaleny dvanáct hřiven* (PANGERL, FRA II/23, 300)

[1464] *tabulam argenteam et deauratam cum crinibus sancte Marie Magdalene* (PANGERL, FRA II/23, 302)

[1469] *Auch mer ein silbreine vergolte taffel mit sand Maria Magdalena pilde yn der mitt vnd an yedem art zwen engel auch vergolt, wigt dreytzehen markch vnd zwoy loth* (PANGERL, FRA II/23, 320)

Zkráceně citované tituly:

MÖRATH = Anton MÖRATH, *Kleine Beiträge zur Geschichte der Deutschen in südlichen Böhmen und insbesondere in Krummäu: VII. Ein Kleinodienverzeichnis des Zisterzienserstiftes Hohenfurt und der Rosenberger vom Jahre 1439*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 44, 1906, s. 336–341

NEUWIRTH = Joseph NEUWIRTH, *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen I*, Prag 1893

PANGERL, FRA II/23 = *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, ed. Mathias PANGERL, Wien 1865 (= Fontes rerum austriacarum II/23)

PANGERL, FRA II/37 = *Urkundenbuch des ehemaligen Cistensierstiftes Goldenkron in Böhmen*, ed. Matthias PANGERL, Wien 1872 (= Fontes rerum austriacarum II/37)

TADRA 1899 = Ferdinand TADRA, *Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově v XV. věku*, Časopis Musea království Českého 73, 1899, s. 173–174

IV. Hymny a zpěvy (Hana Vlhová-Wörner)

při východu z kláštera kostela	<i>Veni, creator spiritus</i>	LU, s. 885–886
poté antifona	<i>Homo quidam [fecit cenam magnam]</i>	<i>Homo quidam</i> je začátek dvou různých zpěvů, antifony k Benedictus (CAO-ECE III/A 45570) a responsoria pro nešpory (CAO-ECE III/A 40720), myšleno evidentně zde. Responsorium není zatím vydáno (je ovšem, jak Nejedlý správně píše, zahrnuto pro svátek Božího těla v Jistebnickém kancionále, což odpovídá obecnému úzu v pražské diecézi).
ve farním chrámu sv. Víta	<i>antiphona cum versiculo et collecta de sancto Wenceslao</i>	Zde nelze než spekulovat, kterou antifonu měl písař na mysli. V úvahu by připadala například antifona k Benedictus „ <i>Gaude, felix Bohemia</i> “.
poté	<i>Corde et lingua [rogamus Te] cum versiculo et collecta</i>	CAO-ECE III/B *5.304.0640, *5.0928.0430 (<i>aliunde</i>) – tato antifona se stala ve 14. století součástí českého repertoáru. OREL, <i>Hudební prvky</i> , s. 521.
na cestě ke klášteru	<i>Te Deum laudamus</i>	LU, s. 1832–1834

Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii: Zkoumání pod drobnohledem

před klášterem	<i>Salve regina</i>	LU, s. 279
prima proclamacio	<i>O crux, ave spes</i>	= divisio (část) hymnu <i>Vexilla regis prodeunt</i> (autor: Venantius Fortunatus), LU, s. 575–576
secunda proclamacio	<i>Tantum ergo sacramentum</i>	= divisio hymnu <i>Pange lingua gloriosi</i> (autor: Thomas Aquinas), LU, s. 950–952
tercia proclamacio	<i>Audi nos nam te</i>	<i>Audi nos nam te filius</i> je rovněž jedna z posledních slok mariánské sekvence <i>Ave, preclara maris stella</i> (AH, sv. 50, č. 241).
quarta proclamacio	<i>Gaudent in celis</i>	CAO-ECE 5.1304.0647, zpívala se mimo jiné o svátku mučedníků před <i>Magnificat</i> (jedna z několika zpěvů k výběru), zpravidla též o svátku Všech svatých LU, s. 1160–1161.
	<i>vel Corpora sanctorum [in pace sepulta]</i>	CAO-ECE 5.1304.0450, rovněž pro svátek mučedníků, určena v Čechách pro ranní chvály (<i>laudes</i>) LU, s. 1153 (zde pro první nešpory).

Zkráceně citované tituly:

AH = Guido Maria DREVES e.a., *Analecta hymnica medii aevi*, Leipzig 1886–1926

LU = *Liber usualis missae et officii*, Parisiis – Tornaci – Romae 1937

CAO-ECE III/A = *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae*. III/A PRAHA (Temporale), ed. Zsuzsa CZAGÁNY, Budapest 1996

CAO-ECE III/B = *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae*. III/B PRAHA (Sanctorale, Commune Sanctorum), ed. Zsuzsa CZAGÁNY, Budapest 2002

OREL, *Hudební prvky* = Dobroslav OREL, *Hudební prvky svatováclavské*, Praha 1937 (= Svatováclavský sborník vydaný na památku 1000. výročí smrti knížete Václava svatého II/3)

Tato studie vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“.

SUMMARY

Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii: a microstudy

The procession concluding with the exhibition of holy relics was a religious celebration reaching almost into all areas of the public affairs of Český Krumlov and its vicinity for a period of nearly sixty years. Its beginnings were connected with the double monastery of the Minorites and the Poor Clares, founded by the lords of Rožmberk shortly before the middle of the 14th century. Its founders did count on the consecration of the joint church possibly being commemorated also in the Octave of the Feast of Corpus Christi, but it most likely did not happen the first time, which, among other things, caused a rivalry between the men's cloister and the parish priest of the St. Vitus municipal church. Whether two processions took place in Český Krumlov on the Feast of Corpus Christi for ten or twelve years cannot be confirmed reliably. After the intervention of the Rožmberk lords, there was a mutual agreement around 1369, thanks to which the procession and the exhibition of the relics received regulation written in Latin that is presented in the literature under the title *Ordo ostendendarum reliquiarum Crumlovii*. It was apparently on this occasion

that the shift of the celebration from the exhibition of the holy relics to the Octave of the Feast of Corpus Christi took place, though the first record of it is from 1379.

The celebration reached its peak popularity in the years of mercy in 1393 and 1400, because it could be supposed that the *Ordo* was thus enhanced by new elements. This written instruction is unique also in that it contains the prescribed proclamations and responses of the faithful in both local languages, Czech and German. The study focuses on the dating and interpretation of the main source, but it also deals in detail with the Rožmberks' attempt to match the acquired saints' relics as well as to match partly the religiously motivated foundations of King and Emperor Charles IV and his Prague residence. Not only the venerated holy relics but also their reliquaries are at the centre of the author's interest. It was also possible to capture partially their appearance and further fates during the Hussite wars. With the exception of a rarely preserved golden cross, which was once in the holdings of Závíš of Falkenštejn, the traces of them disappear in the last third of the 15th century. The celebration itself last took place in 1417. Michal Dragoun contributed to the study with a codicological analysis of the text of the *Ordo* in the manuscript of Prague's National Library XIV B 15, whereas Hana Vlhová-Wörner determined the hymns and songs during the Krumlov procession and the exhibition of holy relics. An edition of the main source comprises the first appendix of the study.